

Dette værk er downloadet fra Slægtsforskernes Bibliotek

Slægtsforskernes Bibliotek drives af foreningen Danske Slægtsforskere. Det er et specialbibliotek med værker, der er en del af vores fælles kulturarv, blandt andet omfattende slægts-, lokal- og personalhistorie.

Slægtsforskernes Bibliotek:
<http://bibliotek.dis-danmark.dk>

Foreningen Danske Slægtsforskere:
www.slaegtogdata.dk

Bemærk, at biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. Når det drejer sig om ældre værker, hvor ophavsretten er udløbet, kan du frit downloade og anvende PDF-filen.

Drejer det sig om værker, som er omfattet af ophavsret, skal du være opmærksom på, at PDF-filen kun er til rent personlig brug.

AARBOG

FOR HISTORISK SAMFUND
FOR SORØ AMT

1939.

† Kommission hos Svegårds Boghandel,

Sorø.

AARBOG

FOR

HISTORISK SAMFUND FOR SORØ AMT

XXVII

1939

Redaktionsudvalget:

Overlærer *J. Heltoft*, Haslev.

Cand. mag. *Gunnar Knudsen*, Stednavneudvalget.

Henvendelse i Redaktionssager sker til *J. Heltoft*, Haslev.

Peder Severinsen.

Formanden for Redaktionsudvalget af Aarbogen, Pastor *P. Severinsen*, afgik ved Døden Søndag den 5. Februar 1939. Han vilde være blevet 70 Aar en Maaned efter, idet han er født den 5. Marts 1869. Hans Fader var Snedker og Orgelbygger i Thorsø ved Grenaa.

1889 blev han Student fra Viborg, 1899 teologisk Kandidat. Han havde været Krigskorrespondent i den græsk-tyrkiske Krig 1897, og efter sin Embedseksamen fortsatte han en Tid ved Pressen, idet han var Redaktionssekretær ved „Kristeligt Dagblad“.

Pastor Severinsen havde kun 3 Præsteembeder. Han var først Kateket ved Holmens Kirke, derefter Sognepræst i Tiim og Madum Nord for Ringkøbing. Fra 1913 til 1938 var han Sognepræst i Bringstrup-Sigersted.

P. Severinsen var en af Danmarks lærdeste Præster. Han vandt berettiget Anseelse i videnskabelige Kredse ved en Række betydelige teologiske og historiske Arbejder, hvoraf her skal nævnes: „Luthers Liv og Hovedværker“, „Daabens Ord“, „Viborg Domkirke med Stad og Stift i 800 Aar“, „Slagelse Sct. Mikkels Kirke“ og „Hvordan Reformationen indførtes i Danmark“. Han var en fremragende Kender af Reformationstidens Salmedigtning; han havde Planer om at udgive et større Værk herom, hvilket han dog aldrig naaede at faa fra Haanden, men han har efterladt betydelige Forarbejder hertil.

Hans store kirkehistoriske Viden blev der fra mange Sider trukket Veksler paa, og Severinsen var altid hjælpsom og villig til at besvare Forespørgsler baade om det ene og det andet; han ofrede faktisk megen Tid paa at klare andre Folks Vanskeligheder, og der er mange, som staar i Taknemlighedsgæld til ham derfor. Videnskabsmænd fra alle Nordens Lande har raadspurgt ham, og i Forord til lærde Værker finder man ham ofte nævnt med Tak for god Hjælp.

Men Pastor Severinsen var ikke blot den lærde Præst. Han vilde meget gerne gøre alle Mennesker delagtige i sin Viden og havde Evne til — mundtligt og skriftligt — at fremsætte sine Tanker paa en klar og letfattelig Maade; ikke for intet havde han begyndt sin Løbebane som Journalist. Han skrev meget i Dagblade og Tidsskrifter, især om historiske

Emner, men ogsaa om aktuelle Spørgsmaal af forskellig Art; han var i nøje Kontakt med, hvad der var oppe i Tiden; trods sin Lærdom var han ingen stuelærd Mand, men i Virkeligheden i Besiddelse af praktisk Dygtighed paa mange Omraader. En Kombination af Lærdom og Dygtighed, der kom ham til Nytte ved hans Deltagelse i mangt og meget, i Foreningslivet, i Udvalg og Kommissioner. Fra mange Sider var der Bud efter ham.

Saa snart Severinsen havde faaet Embedet i Bringstrup, indmeldte han sig i Historisk Samfund for Sorø Amt, hvor han vil findes opført paa Medlemslisten for 1913. Hans Evner toges straks i Brug, idet han allerede i 1913 holdt historiske Foredrag ved to af Foreningens Møder. Senere har han beredvilligt ført Ordet ved Møder og Udflugter til historiske Steder, naar man har anmodet ham derom; han har holdt ca. 20 historiske Foredrag og er Foreningens hidtil mest benyttede Foredragsholder. Desuden har han skrevet en Række værdifulde Afhandlinger til Aarbogen. I 1920 blev han indvalgt i Samfundets Bestyrelse og forblev heri lige til sin Død. Han var altid levende interesseret i Samfundets Vækst og Trivsel, udeblev ikke fra Bestyrelsesmøder, selv om han var aldrig saa optaget af andre vigtige Ting, han deltog med Iver i Forhandlingerne, og hans Mening om Spørgsmaalene blev ofte af afgørende Betydning.

Da Akademikasserer L. F. la Cour i 1933 udtraadte af Bestyrelsen, blev Severinsen fra alle Sider opfordret til at overtage Redaktionen af Aarbogen, hvad han ogsaa lod sig bevæge til, beredvillig som altid. Han fortsatte Aarbogen væsentlig i det givne

Spor; han havde dog Planer om selv at skrive om mange Spørgsmaal, Planer, som af Mangel paa Tid kun delvis kom til Udførelse, men han havde glædet sig til at faa bedre Tid, naar han som Emeritus kom til København og fik Adgang til Biblioteker og Arkiver. Saa skulde han udelukkende kunne hellige sig sine videnskabelige Sysler.

Da han i Eftersommeren 1938 forlod Bringstrup Præstegaard og med sit store Bibliotek flyttede ind i en Lejlighed i Tietgensgade 64, var han tilsyneladende ved godt Helbred, men i Begyndelsen af December maatte han gaa til Sengs, lidende af Gulshot. Han vedblev dog under sit Sygeleje at arbejde med sine Studier og Udgiverarbejder — Redaktionen af nærværende Aarbog gav han ikke fra sig før et Par Uger forinden han døde — og han nærrede selv til det sidste Haab om at kunne overstaa Sygdommen og komme til ganske at hellige sig sine kære Studier.

Dette skulde ikke gaa i Opfyldelse.

Hans Død betyder et smerteligt Tab for den historiske Videnskab i Almindelighed og for Historisk Samfund for Sorø Amt i Særdeleshed, eftersom det var paa hans Skuldre, en betydelig Del af Virksomheden efterhaanden var kommet til at hvile. Andre maa nu afløse ham, men at erstatte ham fuldtud formaar ingen. Ved sin Virksomhed i Historisk Samfund har han sat sig et varigt Minde. Vi vil altid holde det i Ære.

Samfundets Bestyrelse.

H. J. Helms.

Efter et halvt Aars svær Sygdom, hvor Kræfterne stadig ebbede ud, døde Lektor *Helms* den 11. September 1939.

Han fødtes 18. Januar 1891 i Nykøbing F. Præstegaard, kom paa Herlufsholm, dimitteredes 1908 og blev 1914 cand. mag. Efter at have virket ved Bagsværd Kostskole og Vordingborg Seminarium blev han i 1919 knyttet til sin gamle Skole.

Han stod paa mange Maader som en Repræsentant for det historiske, traditionsbundne Herlufsholm og som Viderefører af sin gamle Skoles „Hører“- og „Dipel“-Tankesæt, tilpasset nye Tiders Former.

Selv præget af det historiske Sted var det jo ogsaa naturligt, at han blev Herlufsholms Historiker, og hans omfattende Viden og Kyndighed som Forsker blev i de senere Aar frugtbargjort i flere Publikationer om Herlufsholm: Et historisk Rids af Klosters og Skolens Historie til Festskriftet i 1935; en „Fører gennem Herlufsholm“ med Oplysninger om Bygninger og Kunstskatte; et „Udvalg af Kilder til Skovklosters Historie“ til Brug ved Historieundervisningen i Gymnasieklasserne, og endelig hans sidste monumentale Værk om Skovklosters Historie, som endnu ikke er udkommet, men som lige naaede at blive færdigt fra hans Haand, inden han blev indlagt paa Hospitalet, og som han selv paa Sygesengen arbejdede videre med ved Korrekturlæsning og andet afsluttende Arbejde.

Lektor Helms havde en hurtig Hjerne og et spillende Vid, saa det er ikke til at undres paa, at hans Elever ikke alene vil mindes ham som en dygtig Underviser, der stillede bestemte Krav, men ogsaa som en i god Forstand morsom Lærer, der formaaede at fængsle sine Elever og krydre Timerne ved passende Brug af attisk Salt.

Lektor Helms vil blive husket med Taknemlighed og hans Minde stedse æret paa Herlufsholm.

O. Friis-Hansen.

Lektor H. J. Helms indtraadte i Historisk Samfunds Bestyrelse 1933 og var ud fra sin videnskabelige Uddannelse og Kyndighed selvskrevet til at

blive Medlem af Redaktionsudvalget. Hans Evne til hurtigt at finde det centrale i en Sag fandt Udtryk i velbegrundede og karakteristiske Bedømmelser af de indsendte Arbejder. — Historisk Samfund skylder Lektor Helms Tak for hans udmærkede Arbejde, og hans Medarbejdere og Venner i Bestyrelsen vil minde ham med Ærbødighed og Tak.

Samfundets Bestyrelse.

OLE WORM:
ALSTED-STENEN

Ved

Anders Bæksted.

1643 udsendte Ole Worm sit Værk om de danske Runeindskrifter: *Danicorum Monumentorum Libri Sex* (ogsaa kaldt „*Monumenta danica*“). Han behandler heri alle de danske Runemindesmærker, han kender, ofte paa en vidtløftig Maade og langt ud over, hvad selve Emnet egentlig kræver. Under sin Beskrivelse af Runestenen i Alsted Kirke faar han saaledes Lejlighed til at gaa ind paa det til samme Egn knyttede, men Runestenen helt uvedkommende, Sagn om Hagbard og Signe, og til med stor Kraft at tilbagevise Messenius' Forsøg paa for Sverige at erobre Beretningen og Minderne om denne tragiske Elskov fra den danske Sagnhistorie. For saa vidt var hans Arbejde unødvendigt, som Messenius i Mellemtiden var gaaet i sig selv og nok mente, at Signe alligevel rettelig hørte hjemme i Danmark, og at Skuepladsen for Begivenheden burde henlægges hertil, men Worms Angrebsmetode mod den uheldige svenske Historiker, hans haarde Fordømmelse af ham, hans Bevisførelse, der udspringer af et nøje Kendskab til den paagældende Egns Lokaliteter, kan formodentlig have Interesse for en noget større Læsekreds, end Worms latinske Original kan ventes at have i vor Tid. Hans Beretning bringes da her i Oversættelse.

Hvad Tolkningen af Runestenen angaar, er Eftertiden kommet til et Resultat, der afviger noget fra Worms. Nu læses der: *Eskil satte disse Stene efter Østen og sin Broder Fler* (med Tilnavnet) *Adelmærke* (eller *Adelmege?*), *Østens Søn* (Lis Jacobsen og Erik Moltke i *Namn ok Bygd*, 1935 S. 185—188). Men om Sagnet om Hagbard og Signe har Anskuelsen ikke ændret sig. Det knyttes stadig til det midtsjællandske Hjemsted, som Worm saa varmt forsvarede som det rette.

ALSTED-STENEN

Ved den samme Aa¹⁾, men der hvor den gennemskærer Ringsted Herred, ligger en Landsby, i Almindelighed kaldt *Alsted* (men i Saxo's 12. Bog *Landsbyen Axelstad*), der er blevet bekendt ved det Slag, som fandt Sted der mellem Sivald, Sigers Søn, og Hake den hugprude, i hvilket Slag — idet jeg nu benytter mig af Saxo's Ord —: „*Sigers Fald og Sivalds Yndest saa stærkt havde ægget hele Almuens Harme, at begge Køn gjorde sig rede til Kamp, og Kvinderne ej holdt sig tilbage fra Striden*“²⁾).

I dette Axelstad ses en Kirke, udstyret med to Vaabenhuse. I det søndre (som var tillukket en Del Aar) opdagedes den omtalte Sten; den var prydet med en klar og smuk Indskrift, hvilede paa Gulvet og udgjorde en lille Del af den indre Mur; af Form er den nærmest en Oval og har Indskriften paa den flade Forside; forøvrigt er den grov, utilhugget og sandstensagtig, skønt den nu er overkalket sammen med den øvrige Væg. Den er tre Alen og et halvt Kvarter lang. Bredden er, hvor den er størst, en Alen og et halvt Kvarter. Bogstaverne, som er hugget kredsformigt langs Kanten, gaar ved Toppen rundt om det indhugne Kors. Da jeg undersøgte dette Monument, maatte jeg delvis fjerne Brolægningen, for at jeg nøjagtigere kunde aftegne de skjulte Bogstaver. Men saaledes ser den ud: (Fig. 1 næste Side.)

Det er tydeligt, at denne Sten er ført herhen andetsteds fra for at anvendes ved Vaabenhusets Bygning. Men af dem, der bor i Nærheden, fandtes der ingen, som kunde berette noget sikkert om denne Sag. At den er af samme Alder som den foregaaende³⁾,

viser den elegante Udhugning og de stungne Runer¹⁾, men jeg formoder, at det tilhørende Kors (der ikke smager af Hedenskab) beviser, at den er af temmelig ny Dato; saa jeg tror næppe, at den i Alder naar tilbage til 800 e. Kr. At vi nemlig ikke kan bifalde dem, som tror, at der før Kristi Fødsel har eksisteret Runestene, der var prydet med Korsets Tegn, har vi sagt ovenfor²⁾. Indskriften er følgende:

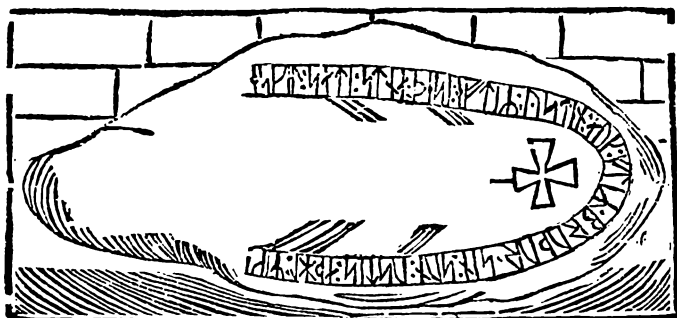

Fig. 1.

ESKIL : SATI : STAN : ÞESI : EFTIR :
 YSTIN : AUG : FLIR : BRUÐUR : SIN : SUN :
 USTIS : AÐHL : MIGI

Eskil sati sten desi eftir ystin aug Flir brudur sin sun ustis adhl Migi.

Eskil satte denne Sten for Ystin og sine andre Brødre: Ystins Søn, Adelsmanden Migi.

ASKIL; hvem eller hvorfra denne Eskil var, som af Kærlighed til sine Slægtninge har rejst denne Sten, er det ikke lykkedes mig at faa at vide. I Ærkebiskop Absalons og Esbern Snares Slægt træffes flere af det Navn, men jeg ved ikke, om denne kan høre til dem,

da jeg ikke har fundet, at nogen af dem skulde have en Broder ved Navn Ystin, af hvem Migi var en Søn. Imidlertid formoder jeg, at det er ham, som Saxo i sin 14. Bog i saa høj en Grad priser for hans Hurtighed. En udmærket Bedrift af ham omtaler han saaledes Side 280 i Frankfurter-Udgaven⁶⁾: *Ved den Lejlighed var der en højsindet og højbaaren Ridder ved Navn Eskil, der i sin tunge Rustning satte til Fods efter en brynjeløs Vender, som i strakt Løb sprang hen over et Mosedrag, hvor hans Fodspor blev siddende i Bløden; men Eskil lod sig hverken hindre af Hængedynd eller af sit tunge Harnisk: Han løb nok saa let Hedningen op, greb ham og hug Hovedet af ham. Først da vendte han om, og havde end ikke dyndede Fødder, da han atter naaede Land⁷⁾. Han synes at have været den samme, om hvem Saxo Side 306 fortæller, at han engang lod sig forlyde med, at nu var han saa bøjet og brudt af Ælde, at han ikke engang kunde komme til Hest uden Hjælp; men saa snart Fjenden var i Sigte, svang han sig i Sadlen saa rask som nogen Ungersvend, saa ingen skulde se paa ham, at han ej var ved sin fulde Legemsførhed. Her saa man da ret, at Mod i Bringe er Ældes Overmand⁸⁾.*

Men hvis denne er den samme, saa maa han have levet ca. 1176 e. Kr.⁹⁾.

STNA. Her er tydeligvis en Ombytning af Bogstaverne, begaaet ved blot og bar Forsømmelighed eller Uagtsomhed hos Stenhuggeren; hvilket ikke kan forvirre nogen eller give Anledning til at udspekulere andre Lydværdier for dette Alfabet, eftersom selve Indholdet tilstrækkeligt klart viser, at der bør læses STAN, *Stan* i Betydningen *Steen*. Skønt nemlig †

hyppigt ogsaa bruges for E, saa udtrykker dog paa dette Monument stungent I altid E, som det er tydeligt i ESKIL, ÞESI, EFTIR, men † derimod A.

FLIR forklarer jeg som *flere*, saaledes at det betegner „flere“ eller „andre“ som et Fællesnavn. Men hvis nogen paastaar, at det er et Egennavn, saa har jeg ikke noget derimod; saa fremkommer følgende Betydning: *Eskil satte denne Sten for Ystin og Flir sine Brødre*. Nu er det ikke i Brug, og heller ikke kan man paa nogen Runesten finde en eneste blandt Forfædrene, der hedder saaledes.

EÞHL MIKI. Det forkynder, at denne Mige har været adelig og højbaaren, saasom han jo maa være blevet berømt paa Grund af en eller anden stor Tjeneste, han har ydet Fædrelandet og maa have været udmærket ved adeligt Værdighedstegn. Saa enten er det udfra dette tydeligt, at de tager Fejl, som mener, at adelig Benævnelse ikke var i Brug hos vore Forfædre i hint Aarhundrede, eller ogsaa skal MIKI læses som *Mikil*, hvilket fordum betød „meget“ og „mægtigt“: en meget ædel eller højadelig: *Det var en meget ædel Mand*, paa flamsk: *En Nobel Baass*. Og dette kan i samme Grad føres tilbage til Dyd, Retskaffenhed og de øvrige Sindets Gaver, som til Byrd og Herkomst. Jeg har Lyst til her at anføre, hvad den berømte Opitius bemærker om dette Ord MIKIL ved niende Vers af Digtet om den hellige Anno: „*Michil*. Lipsius' Samlinger: *Mikil*: stor, megen, rigelig. *Mikilon*: stor. *Mikile*: Storhed. Kero: meget mere: *Mikelu mer*. Meget mindre: *Mikilu min*. Den hellige Jomfrus Sang paa gotisk Sprog: *Mikileidsai wala meina fan*, og paa oldtysk: *Mikiloso min sela Truchtin*. Og den ældgamle danske Sang:

*Spanie Land oc Mycklegaard
De ligge saa langt aff Lee.*

Hvor *Mycklegaard* er vort *Meckleburg* og Latiner-nes Megapolis. Og hine Sanges Samler mærker sig, at saaledes blev Konstantinopel kaldt af Nordboerne. Man kan heller ikke tvivle om, at de derfra overførte Navnet paa Provinsen ved den germanske Kyst. Endvidere synes Ordet *Michil* eller *Mikil*, paa dansk *Magla*, at have sin Oprindelse af græsk *megálæ*¹⁰).

Men eftersom vi er stødt paa dette Monument, ved hvilket det var nødvendigt at gøre baade Axelstad og andre Omgivelser til Genstand for Omtale, saa kan vi heller ikke undlade netop i dette Arbejde at paa-vise, at *Johannes Messenius'* Arbejde er aldeles omsonst, naar han i sin Sueopentaprotopolis er fuld-stændig besat af den Ide: imod vor Saxo (hvem han ganske uden Grund stadig søger at rive ned paa) at godtgøre, at hin berømte og beundringsværdige Prøve paa Kærlighed og Troskab, som Hagbard og Signe lagde for Dagen, aldeles ikke skete paa dette Sted og i Nærheden af Sigersted, men snarere i Sve-rige nær ved Sigtuna¹¹). Lad mig anføre hans Ord, for at ethvert forstandigt Menneske kan se, med hvor svage og skøre Vaaben han kæmper; men saaledes ræsonnerer han i den omtalte Bogs tolvte Kapitel: „Eftersom Hagbards Slette¹²) er saa nær ved og græn-ser til Sigtuna, saa mener jeg, eftersom jeg her be-handler denne By, at det er min Pligt at udforske noget om den omtalte, forøvrigt saa berømte, Slette, og at bringe Sagen i Overensstemmelse med Sand-heden. Men mest fordi Sjællænderen Saxo paastaar, at dette beundringsværdige Eksempel paa Kærlighed

og Troskab har fundet Sted i hans Land Danmark, og det uden al Sandsynlighed, idet Omstændighederne og selve Stedet taler derimod. Thi foruden at den Vise om Hagbards og Signes velkendte Kærlighed¹³⁾, som for flere Aarhundreder siden er blevet digtet og udbredt, selv beskylder Saxo, som har sammenvævet Historien, for den frygteligste Fejltagelse, saa afslører ogsaa den upsaliensiske Ærkebisp Laurentius Nericius, den svenske Oldtids trofaste Udgransker¹⁴⁾, med sikre Beviser og Grunde den danske Forfatters Bedrageri i hans Krønike paa følgende Maade: „dette er, kort fortalt, Historien om Hagbard, som Saxo med mange og elegante Ord fortæller; men hos os i Sverige gaar der fra gammel Tid en anden Snak om denne Hagbard, saaledes som det ogsaa tydeligt bevises ved meget gamle Helte- og Elskovsviser, skrevne paa svensk¹⁵⁾; nemlig at Hagbard ikke var svensk af Fødsel, men Nordmand, og Signe den svenske Konges Datter, og at Hagbard, den norske Kongesøn, er blevet hængt i Uppland ikke langt fra Sigtuna, paa en Slette, som ogsaa den Dag i Dag er opkaldt efter ham og som ligger lige over for en Landsby paa den anden Side Floden, Foresigtuna kaldet¹⁶⁾, i Hå-tuna Sogn, hvor fordum Kongsgaarden prangede“. Hvordan kan det da være i Overensstemmelse med Sandheden, at Hagbard har lidt Straffen for sin ulovlige Elskov paa den cimbriske Halvø¹⁷⁾? Ja, mig er det nylig blevet fortalt af i højeste Grad troværdige Mennesker, at en af Beboerne for faa Aar siden paa selve Hagbards Slette, som ligger ved Mälarafløbet, har opgravet af Jorden og vist til flere Mennesker en Galgebjælke, i hvilken Hagbard ca. 222 Aar e. Kr.¹⁸⁾ blev kvalt med en Strikke. Og den Anskuelse giver

ikke ringe Støtte til vor Troværdighed, at lige overfor den omtalte Slette har Kongsgaarden ligget, i hvilken Hagbard blev forraadt, fanget og dømt til Døden ved Hængning paa den anden Side Aaen."

Du ser, upartiske Læser, med hvilke Murbrækkere denne Mand stræber efter at fordrive en saa stor Forfatter fra Sandhedens og Tillidens Fæstning! Næmlig med svage og fuldstændig pedantiske Vaaben, som næppe nogen vilde anse for værdige til Efterprøvelse. Men da ikke faa Ting, som bestyrker Tiltroen til vor egen Forfatter endnu eksisterer hos os, vil vi løbe de enkelte Afsnit igennem.

Saxo, siger han, *paastaar, at dette beundringsværdige Eksempel paa Kærlighed og Troskab er forefaldet i hans eget Land Danmark, imod al Sandsynlighed og i Modstrid med Forholdene paa selve Stedet.* Dette Menneske maa være uhørt uforskammet, som saa dristigt vover at paastaa og at offentliggøre saadant om dette Sted, som han aldrig har set, naar en Undersøgelse ved Selvsyn belærer En om det modsatte. Lad ham undersøge Stedet, som omtales af Saxo, og Omstændighederne; hvis ikke alt svarer punktligt til Historien, saa har jeg tabt min Sag. Kom her! Jeg skal endnu vise dig Sigers By og Residensstad, ja, hans Gravhøj, jeg skal vise dig Signes Bur, vise dig Hagbards lille Bakke, hvor han led Døden ved Hængning, og alle disse Ting den Dag i Dag særdeles velkendte ved deres Navne for enhver af Egnens Beboere. Ja, du vil endog paa det samme Sted se Susaaen, Skoven, i hvilken Kæmperne plukkede Løv, Valbrønd, Hakes Gravsted, og alle de andre Omgivelser, som omtales af vor Saxo¹⁹⁾. Hvis du kan paavise alle disse Ting lige saa tydeligt i

Sigtunaegnen, vil jeg mene, at du har gode Grunde for din Paastand. Men jeg undrer mig over, at vor Saxo med saa skarpt et Blik skulde have forudset Fremtiden, at han kunde vare sig selv om Striden angaaende denne Sag, naar han udbryder saaledes: *Og for at ingen skal tro, at Oldtidens Spor er aldeles udslettede, saa stadfæstes disse Frasagn ved visse Kendemærker, som knytter dem til Stederne den Dag i Dag: Efter Hagbårds Død har en Landsby faaet Navn og et Sted i Nærheden af Sigersted højner en Vold sig noget over det omgivende Jordsmon og røber, at her har ligget en gammel Gaard²⁰*. At alle disse Ting endnu i vort Aarhundrede paavises af Beboerne og lige til den Dag i Dag vidner om Begivenhederne paa dette Sted, skal jeg snart anskueliggøre.

Han (Messenius) fortsætter med at overbevise Saxo om Fejlagtighed ved Hjælp af visse gamle Sange, der er blevet til for nogle Aarhundreder siden; og til Hjælp kalder han Laurentius Nericius, der paastaar det samme, men meget mere beskedent og samtidig med at han fremsætter en hædrende Omtale af vor Saxo. Hvilket Hensyn der bør tages til disse gamle Sange, lærer Nericius selv, naar han erklærer, at de bygger paa usikre Fortællinger; og hvis det ikke kom an paa andet, saa kan vi modstille de svenske Sange med danske af lige saa stor, om ikke større, Troværdighed²¹).

Men han tilføjer, at *en Slette ikke langt fra Sigtuna og opkaldt efter Hagbard, sammen med Kongsgaarden, beviser, at han er blevet hængt paa dette Sted*. Hele Historiens Slægtsrække sætter sig imidlertid imod det. Siger var nemlig en dansk Mand,

hans Datter en dansk Kvinde og de boede i Sigersted i Danmark. Hagbard var enten en Svensker (eller, som han mener, en Nordmand), der kom til Danmark og netop til Sigersted til Signe og der foretog sig de Ting, som fortælles af Saxo, og hvor han ogsaa blev taget til Fange og dømt til Døden. Hvordan er han saa blevet ført til Sverige for der at blive straffet ved Hængning? Eller paa hvilken Maade skulde Signe i Sigersted i Danmark have set Hagbard paa Dødsstigen? Eller han selv til Gengæld i Sverige have set den brændende Kongsgaard, hvor Signe var spærret inde, for at de kunde gaa til Grunde sammen i et og samme Øjeblik? Hvem er saa enfoldig, at han ikke maa studse ved disse Ting? Hvis Sletten i Sverige er opkaldt efter ham, saa er det maaske, fordi han enten er født der, eller opvokset der, eller er blevet berømt ved sine Gerninger der; men at den skulde være opkaldt efter hans Hængning kan ikke forsikres med noget Skin af Sandhed.

Han føjer hertil sin Erfaring, *at han har hørt, at paa selve Hagbards Slette har for faa Aar siden en eller anden af Beboerne af Jorden opgravet en gaffelformet Halsblok af Træ, i hvilken Hagbard omkring Aar 222 e. Kr. blev kvalt med en Strikke.* Hvem har saa svag en Næse, at han ikke kan lugte, hvad der ligger til Grund for denne Opdigtelse? Vor Saxo skriver: *Der er ogsaa en, som har fortalt Absalon, at han selv har set en Bjælke, som var fundet der paa Stedet (nær Sigersted paa Sjælland), og som en Bonde havde pløjet op af Jorden²².* Herfra stammer Messenius' Beretning. Men lad saa være, at en eller anden for faa Aar siden paa samme

Sted er stødt paa et eller andet Stykke Træ, saa er det dog ikke sikkert, at det har været Hagbards Træhalsblok. Før maa han bevise, at et Stykke Træ, der i Jorden er udsat for Regn, Forraadnelse og Jordens Slid gennem et Tusind fire Hundrede Aar og længere, kan holde sig, før jeg viser Tiltro til dette.

Endelig mener han *at føje meget til sin Anskuelser Troværdighed, fordi Kongsgaarden, i hvilken Hagbard blev forraadt, taget til Fange og dømt til Døden, skal have ligget overfor den omtalte Slette*. Vi tror selv, at der har ligget en Kongsgaard, men vi benægter, at han paa dette Sted er blevet forraadt, taget til Fange og dømt til Døden. Og han vil heller aldrig selv kunne bevise det, idet alle Omstændigheder ved Historien modsætter sig det, saadan som vi har vist ovenfor. Jeg tror snarere, at denne Kongsgaard underbygger Saxo's Udtalelse, som beretter, at Hagbard er født i Sverige, og maaske netop i denne Egn, hvorfor Sletten kan have sit Navn af ham. Men idet vi forlader disse højst usikre Sager, kan vi ikke undlade at paavise en bestemt Ting, hvorved Sandheden om hele den messenianske Diskurs vil komme for Dagens Lys. Han slutter sin Nericius' Ytring med denne Sentens: *Hvorledes kan det altsaa være i Overensstemmelse med Sandheden, at Hagbard har lidt Straffen for sin ulovlige Elskov paa den cimbriske Halvø?* Hvorved han enten prøver at paadutte vor Saxo, at han har sagt, at Hagbard blev hængt paa den cimbriske Halvø, hvad han ikke i Drømme har tænkt sig; tværtimod beviser hele hans Historie det modsatte heraf (idet han meget nøjagtigt beskriver et Sted midt paa Sjælland); eller ogsaa er Messenius, hvad geografiske Kundskaber

angaar, saa uvidende som et Barn, at han ikke kender Forskel paa Naborigets største Landsdele, hvis Grænser han nok kunde have lært af et almindeligt Landkort. Hvordan kan man fæste Tiltro til denne Historiker, naar han skriver om fjernere Begivenhe-

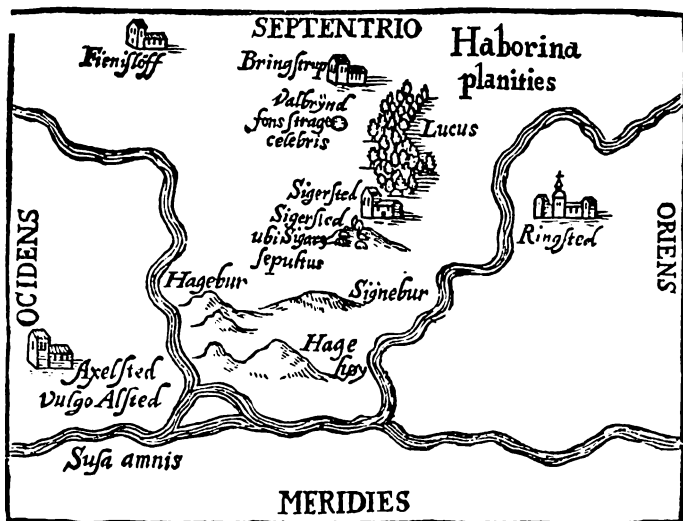

Fig. 2.

der, hvis han er saa enfoldig og forblindet i de Sager, som ligger lige for hans egen Dør? Men jeg holder op med at undersøge en saa aabenbar smaalig Dadel, da enhver jo mere end tilstrækkeligt, naar han sammenligner vor Saxo med den nymodens Forfatter, kan se, hvor stor en Forskel der er imellem Regnepenge og ægte Mønt. Men for at hele Spørgsmaalet om den omtalte Egn maa fremgaa mere klart, tilføjer jeg en topografisk Plan (Fig. 2), som jeg ved Selvsyn, under en Omvisning af Stedets Præst og de

ældste af Beboerne, for ikke saa mange Aar siden noterede mig, da jeg undersøgte Stedet omhyggeligt, og som derefter den udmærkede Mand, kongelig matematisk Professor ved Sorø Akademi, Johannes Lauremberg, under Anvendelse af nøjagtige lagtagelser aftegnede smagfuldt med egen Haand²³).

Hvis derfor Messenius skulde kunne vise, at alle Omstændigheder og Lokaliteters Forhold paa Sigtuna-Sletten svarede bedre og nøjagtigere til Historien, saa vil det maaske kunne bringe os til at vakle. Men i modsat Fald maa han, som jeg haaber, tværtimod frikende vor Saxo.

NOTER

- 1) Susaa, som Worm omtaler i sin Behandling af Sandby-Stenen 1.
- 2) Jørgen Olriks Oversættelse af Saksen Danesaga, I, 1925 S. 366.
- 3) Umiddelbart foran Alsted-Stenen behandler Worm i Monumenta danica de tre Runestene i Sandby. Han maa her hentyde til den første af disse, da kun den har stungne Runer.
- 4) Det yngre Runealfabet bestod kun af 16 Tegn, der efterhaanden følte utilstrækkelige til Gengivelse af Sprogets mange Lyde. Man hjalp sig da med de saakaldte „stungne“ eller „punkterede“ Runer, idet man f. Eks. af |, som betegnedes baade i og e, dannede et særligt e-Tegn: †, af †, opr. k og g, et særligt Tegn for g: †, o. s. v.
- 5) Hentyder til Ole Worms Kritik (Mon. dan., S. 93) af den lærde svenske Oldforsker Olaus Magnus (1490—1557), der ansaa Runestenenene — trods Korstegn — for at være af særdeles høj Ælde og placerede dem i Tiden før eller kort efter Syndfloden.
- 6) Frankfurter-Udgaven af Saxos Danmarkskrønike 1576 er et Optryk af Christiern Pedersens Udga ve fra 1514.
- 7) Olriks Saxo-Oversættelse II, 1925 S. 262.
- 8) Olriks Saxo-Oversættelse II, 1925 S. 334. Den Mand, som her omtales, er imidlertid ikke nogen tilfældig Kri ger, men Ærkebisp Eskil af Lund, c. 1100—1181.

- 9) 1176 deltog den gamle Ærkebisp i et Tog mod de vestlige Vender i Holsten: Vagrerne; Saxo henlægger den citerede Udtalelse til dette Tog.
- 10) Hele dette Stykke er typisk for det 17. Aarhundredes lærde Stil. Den tyske Digter Martin Opitz udgav 1639 et gammelt Digt om den hellige Anno (c. 1010--1075), Ærkebisp i Köln. Worm aftrykker her et Uddrag af Opitz Kommentar til det omtalte Ord, *mikil*, som forekommer i Digtet. Lipsius, som Opitz har benyttet, er den berømte nederlandske Filolog og Oldforsker (1547—1606). Kero, som Opitz ogsaa citerer, nævnes usikkert som Forfatter til to oldtyske Sprogmindesmærker. Ved Slutningen af 8. Aarh. levede der en Benediktiner af dette Navn i St. Gallen, men der vides intet sikkert om hans literære Virksomhed. De citerede Sprogprøver af Jomfru Mariæ Lovsang (Lucas 1,46: Min Sjæl ophøjer Herren) har Opitz fundet i Bonaventura Vulcanius' lille, men betydningsfulde Værk: De Literis et Lingua Getarum siue Gothorum, 1597 (: „Om Goternes Skrift og Sprog“). „Hine Sanges Samler“ er Anders Sørensen Vedel (død 1616), i hvis „It Hundrede uduaalde Danske Viser“, 1591, en af Folkeviserne indledes med de citerede Linjer. I sin Indledning til Visen oplyser Vedel: „Myklegaard beimercker en stor Hoffuit Stad, som oc Naffnet i sig selff nduiser. Huorfaare hine gamle Norske haffue ocsaa kaldet den store Naffnkundige Constantinopel Myklegaard. Thi Mykle beimercker stor oc meget - -“. Worm undlader beskedent at gøre opmærksom paa, at Opitz har Sammenligningen mellem *mikil*, *magla* og græsk *megálæ* fra ham selv.
- 11) Johannes Messenius, svensk Historiker, 1579—1636. Den her omtalte Bog er en Beskrivelse af Sveriges fem ældste Byer.
- 12) Sagnet om Hagbard og Signe blev allerede i gammel Tid henlagt til adskillige Steder i Norden, saaledes ogsaa til Sigtuna-Egnen.
- 13) Folkevisen om Hagbard og Signe kan læses i saa godt som alle danske Folkevisedgaver.
- 14) Laurentius Nericius = Laurentius Petri den ældre, Sveriges første lutherske Ærkebisp. Sin „Svenska Chrönika“ fuldførte han i 1559; den er noget præget af Danskerhad. Det paa-gældende Sted hos Laurentius Petri lyder med hans egne Ord (Scriptores rerum Suecicarum medii ævi, II, 1828 S. 36):

„Thenne är Habardhs historia korteliga författadh, efter som then Danske Saxo medh mång och härligh ordh gifver henne före. Men hos oss här i Sverige gåå också andre sator om thenne *Habardh* och *Signill*, såsom man af gamla svenska vijsor hördt hafver, nembliga, at han icke skall hafva varit Svensk uthan Norrsk, och Signill skall hafva varit Konungens dotter i Sverige, och at Habardh, som skulle vara Konungens son i Norrige, vart hängdh i Uplandh, icke långt ifrån Sigtuna, på een plats, som ännu i dagh kallas Habardhs slätt belägen tvertöfver siöön emoot een by i Håtuna Sochen, benembdh Forn Sigtuna, ther fordumsdags konungsgården varit halver“.

- 15) Visen om Hagbard og Signe findes ogsaa i svenske Former. Den første, som nævner den i Sverige, er netop Laurentius Petri. I Danmark omtaler allerede Anders Sørensen Vedel den i sin Oversættelse af Saxo (1575).
- 16) Allerede i et Pavebrev fra c. 1170 omtales et Forne Sicturne. I det 16. Aarh. identificeres dette Fornsigtuna med det nuværende Signildsberg i det nærliggende Håtuna Sogn. Sandsynligvis er Sigtuna allerede i Begyndelsen af 12. Aarh. af en eller anden Grund blevet flyttet til sin nuværende Beliggenhed.
- 17) Allerede Laurentius Petri oplyser ved en Misforstaaelse „ath thetta skall hafva skedt i Juthlandh paa een plats, ther sedan bygdes een by, som af Habardhs namn skulle nämbder vara Hagby, som man ville säija Habards by“. Da han har sit øvrige Stof om Hagbard og Signe fra Saxo, faar Messenius det uheldige Indtryk, at det er Saxo selv, der henlægger Skuepladsen til Jylland.
- 18) Messenius' Dateringer i nordisk Sagnhistorie er, som andre af Tidens Historikeres, vilkaarlig. Arrild Huitfeldt (Danmarckis Rigis Krønnicke, 1603) sætter Kong Sigers Regering til 241.
- 19) Saxo fortæller (Olriks Oversættelse I, 1925 S. 364 f.) at Hake drog til Danmark for at hævne sin Broder Hagbards Død. Han gik i Land med Fodfolket ved Kalundborg, men sendte Flaaden op ad Susaaen, for at den i Nødsfald kunde støtte Landhæren; paa Marchen bød han sine Folk søge Dækning under afhuggede Grene. Slaget mellem Siger og Hake stod ved Valbrønd, som Saxo oversætter ved „Ligenes eller de faldnes Brønd“. Det er Navnet paa en Mark — opr. en lille

Dal — nord for Sigersted. Hakes Navnebroder Hake den hug-prude, faldt ved Alsted, før Flaaden var naaet op ad Aaen til det aftalte Sted. Søfolkene fandt hans Lig og jordede ham i en Høj ved Susaaens Bred. Den har nu fejlagtigt faaet Navnet Hagbards Høj. Se iøvrigt P. Severinsen, Sigar-Sagnets Stednavne, Aarb. Sorø Amt 1917 S. 3—29, spec. S. 17 f.

- ²⁰⁾ Olriks Saxo-Oversættelse I, 1925 S. 363 f. Saxo hentyder til Havbyrd ved Ringsted, men Sammenstillingen med Navnet Hagbard er urigtig.
- ²¹⁾ Se Note 15.
- ²²⁾ Olriks Saxo-Oversættelse I, 1925 S. 363 f.
- ²³⁾ Johannes Lauremberg, 1590—1658, Matematiker og Digter, blev 1623 Professor i Geografi og Matematik ved det adelige Akademi i Sorø. Han var ogsaa beskæftiget med Kortlægningen af Danmark. De latinske Navne paa Kortet over Sigersted-Egnen kan oversættes: *Septentrio*: Nord, *Meridies*: Syd, *Oriens*: Øst, *Ocidens*: Vest. *Valbründ, fons strage celebris*: Valbrønd, en Kilde, berømt ved de faldne Krigere (egl. en Oversættelse af Stednavnet), *Haborina planities*: Hagbard-Sletten, *Lucus*: Lunden, *Sigersted, ubi Sigarus sepultus*: Sigersted, hvor Sigar er begravet, *Axelsted vulgo Alsted*: Axelsted, almindelig kaldet Alsted, *Susa amnis*: Aaen Susa = Susaaen.

KONGENS VILDTBANE

AI

Frits Jacobsen.

aar Stenaldermanden med Lidenskab drev Jagten, var det først og fremmest en Nødvendighed for ham; det var Føden til ham og hans Familie, det gjaldt; men det har nok ogsaa været ham en Glæde at maale sine Sanser og Kræfter med Vildtets, at kunne opspore det og med sine primitive Vaaben nedlægge de store og tit farlige Dyr. Selv den store Urokse har maattet bukke under for Pilen med Flintod, hvad et Fund tydeligt viser.

Med Befolkningens Tiltagen, Jordens stigende Opdyrkning og Storvildtets Aftagen som Følge af Skovenes Rydning og de forbedrede Vaaben mistede Jagten efterhaanden sin Betydning som Erhvervskilde, men var stadig en Glæde for de Mennesker, som kunde drive den, og dette blev efterhaanden i første Række Kongen og Adelen, medens „Menigmand“ ret hurtigt fratoges Glæden ved Jagtretten og den dermed følgende beskedne Indtægt og Variation i den daglige Kost.

Jagtret.

I „Laalands Vilkaar“ (1446) fratages Jagtretten Bonden, som kun maa holde een Hund, og i „Fyns

Vedtægt" siges, at ingen Almuesmand maa jage Raadyr i Skovene under Tyvs Straf — Hængning. Recessen af 1537 bestemmer, at Lensmanden og Fogeder skal paase, at ingen Provster, Præster, Herredsfogeder, Ridefogeder, Borgere eller Bønder holder nogen Mynder eller Støvere eller lader skyde noget Dyr, store eller smaa, end ikke Harer under Liv, Hals og Gods Fortabelse. For Krybskytter gjaldt, at enhver, der kunde „overkomme“ dem, havde Ret til at stikke Øjnene ud paa dem eller hænge dem i det nærmeste Træ.

Straffe.

Christian Vs „Danske Lov“ bestemmer, at en Skytte, som mod sin Husbondes Vilje skyder eller fanger Vildt og sælger eller bortskænker det, skal straffes uden Naade med Slaveri paa Bremerholm i tre Aar, og samme Straf faar han, hvis han skyder uden for Fredningstiden; er det med Husbondens Vilje, straffes denne med Tab af Jagtretten. Hvis en Tjener eller Skytte . . . uden Husbondens Vidende skyder eller ødelægger Vildt, skal han føres til Fange og dømmes paa Livet.

Skyder nogen paa Kongens Vildtbane, skal han for en Kronhjort bøde 1000 Rdl., for en Kronhind, Daadyr eller andet stort Vildt 800 Rdl., for Raadyr 600 Rdl., for en Hare 400 Rdl. og for Svaner, Gæs, Ænder, Agerhøns eller andre vilde Fugle 200 Rdl. og desforuden forvente Kongens højeste Unaade.

Hvis en Jorddrot jager eller skyder paa andens Gods, skal han bøde 100 Lod Sølv for hver Gang; men sker det i Enemærke, skal han bøde dobbelt (man vil bemærke Forskellen paa Afstraffelsen af Skytten og Jorddrotten). Folk, som ikke har Jagtfrihed,

men alligevel holder Mynder eller Jagthunde, skal bøde 100 Lod Sølv til Kongens Kvæsthus for hver Hund. Ingen Præst, Foged eller Bonde paa Landet maa have løse Hunde gaaende, hvis ikke det højre eller venstre Forben paa Dyret er lemlæstet.

Datidens „Hundelov“ var saa vist strengere end vor Tids, og den Straf, en Krybskytte i vore Dage idømmes, er jo for intet at regne mod de oven for nævnte.

Længe før „Danske Lov“ kom, var der udstedt kongelige Forordninger om Hundehold. I Christian IIs gejstlige Lov af 1521 blev det forbudt Abbeder, Priorer eller andre Klostermænd i de store Klostre som Antvorskov, Sorø o. a. at holde mere end to Par Mynder og et Kobbelt Støvere, og Frederik II udsendte i 1573 et Brev gældende alle Bønder paa Sjælland, hvori det udtaltes, at da en Del Bønder stik imod Kongens Forbud holdt mange Hunde, som løb om i Skove og paa Marker, forjog Dyrene og gjorde Skade paa Faar, Lam og andet Smaakvæg, paabydes det strengelig, at ingen herefter maa have mere end een Hund, som endda skal have det ene Forben afhugget oven for Knæet. Hvis nogen fordristede sig til at overtræde dette Forbud, skulde han bøde med en god Okse til sit Herskab — for Antvorskovs Vedkommende til Prioren.

At Jagtlovens strenge Straffebestemmelser virkelig praktiseredes, haves der mange Eksempler paa. Christian III „benaadede“ (!) i 1552 to Karle, som var dømt til Døden for at have skudt Vildt paa Kongens Vildtbane, mod at Lensmanden skulde lade deres Øjne „udstinge“ i Stedet for at lade dem henrette. Billigere slap Adelsmanden Niels Andersen Dressel-

berg, Ejer af Vindingegaard (Fuirendal) fra 1592—94, for samme Forseelse; han maatte love ikke at skyde Hjorte, Hinder, Raaer, Harer eller andet Vildt, hverken paa sin Ejendom eller hvor han havde fælles Ejendom med Kongen eller noget Sted i Københavns og Krogens Len og ikke holde Hunde, Mynder eller Støvere.

Skovrider C. Weismann meddeler i sin udmærkede Bog „Vildtets og Jagtens Historie i Danmark“, hvorfra enkelte Oplysninger i nærværende Artikel er hentet, at der skelnedes mellem *Vildttyveri* ∴ Menigmands Jagt paa Adelvildt (Hjorte), *Krybskytteri* ∴ ulovlig Jagt af Adelsens Skytter og *ulovlig Jagt* ∴ Adelsens Jagt paa anden Mands Grund.

Straffen var forskellig i disse tre Tilfælde.

Vildtbane.

I kongelige Breve træffes tit Udtrykket „Fredejagt“, hvorved vist menes et Terræn, hvor Kongen var den eneste jagtberettigede, medens man ved „Vildtbane“ maa tænke sig et Jagtdistrikt, hvor Adelsmænd kunde have Jagtret sammen med Kongen, idet de havde Jorder indenfor Vildtbanens Grænser; men efterhaanden blev Kongen ved Køb eller Mageskifte Eneejer af Vildtbanen, saa den med fuld Ret kunde kaldes „den kongelige Vildtbane“. Claus Daa til Borreby mageskiftede 1629 en Gaard i Vildtbanen med Gods uden for den, og hvor det kun gjaldt om Huse, gjordes der kort Proces; saaledes nedbrødes i 1664 tre Huse: Rappenborg, Grønholt og Fuglsang, fordi de var Antvorskov Vildtbane „til Fortungelse“.

Det var vel nok Frederik II, som i første Række skabte de kongelige Vildtbaner gennem Køb og

Magelæg; men for Antvorskov Vildtbanes Vedkommende var det en forholdsvis let Sag at skabe den af det ved Reformationen nedlagte Klosters mægtige Jordareal, hvis Skovstrækninger, der dengang var langt større end nu, bød gode Vilkaar for det egentlige Kongevildt, Hjortene.

I en Beskrivelse fra 1661 over Skovenes Tilstand (Antvorskov Amtsregnskab) nævnes, at Skovfoged Jørgen Schøttes (Skytte?) Skovpart, som bestaar i Vinstrup Skov eller Storskoven tilligemed en Del andre Skovparter og træbevoksede Vænger hører med til Vildtbanen med Undtagelse af Søsken mellem Vinstrup Sø og Kastrup; ligeledes Skovfoged Christen Erichsen i Neblerød, hvis Distrikt af større Skovparter omfatter Haldagerlille Skov, „Haarløff i Tystrup Sogn“ og „Lille Ore imellem Tystrup og Brunemose“, og Skovfoged Jep Hansen i Lorup med forskellige Skovparter.

Herefter nævnes Nicolaus Skovriders Beridt „udi den store Ordreff“, Lauritz Pedersens Part i Haldagermagle, Skovfoged Christian Lind, Rosted, og under Afsnittet staar „forschrefne Skouffparter er alt Kong. Mayt.s Wildbane“. Endvidere kommer hertil de i samme Beskrivelse nævnte Skovparter, der ligger under Skovfogederne i Skovsø og Nyrup Skove.

Foruden disse store Skovstrækninger laa Masser af Landsbyers Jord under Vildtbanen, hvad der kan ses af en Indberetning ($\frac{6}{2}$ 1771) fra en af de tre Skovridere paa Antvorskov Distrikt, Hans Ejlensen i Kirkerup. Under hans „Beridt“ ligger 26 Landsbyer foruden Pebringe Gaard og Vollerup Gaard samt nogle Møller og Huse.

Det kan vist med nogenlunde Sikkerhed siges,

at Antvorskov Vildtbane omfattede Størsteparten af Slagelse Herred og i Øster-Flakkebjerg Herred Tystrup, Haldagerlille og Krummerup Sogne; i Vester-Flakkebjerg Herred, hvad der ligger Nord for en Linie over Ting-Jellinge, Gimlinge, Snekkerup og Faardrup; videre gik Grænsen over Erdrup, Ormslev, Hulby og Bonderup ud til Store-Bælt, saaledes at den sydligste Del af Slagelse Herred, Boeslunde Sogn, ikke hørte med.

Endelig hørte til Vildtbanen den i det daværende Sorø Amt, Alsted Herred, liggende Gaard, Ødemarksgaard, som Frederik V i 1751 efter Overførster Wilsumsens Indstilling indkøbte til Antvorskov Rytterdistrikt af Hensyn til den tilliggende Skov og til, at Godset laa midt i Vildtbanen og havde Fællesskab med Rytterdistriktet.

Disse Grænser for Vildtbanens Omraade sandsynliggøres ved en Betragtning af de Vildtbanepæle, der endnu findes.

Vildtbanepæle.

I Aaret 1630 fik Lensmanden paa Antvorskov, Ernst Normand, en kongelig Skrivelse, hvori der stod, at det var meget vanskeligt for Opsynet ved Vildtbanen at vogte den, da der manglede „Stager“ som Grænseskel mellem Vildtbanen og Fælleden, hvorfor det ikke var let at konstatere, om en fremmed Skytte kom over Skellet. Af denne Grund skulde Lensmanden lade udvælge nogle Mænd til at besigte Grænserne og sige, hvor Skellet var.

Alle Steder, hvor det var nødvendigt, skulde der opsættes „Stager med Kronen paa“, saa at Skovridere og Dyrevogtere kunde rette sig efter disse.

En Forordning af 1688 — gentaget i Aaret 1732 — paabød, at Kongens Vildtbane skulde indhegnes med Skelpæle og Sten; disse Sten har antageligt ligget mellem Træpælene, der stod med ret lang Afstand mellem hver. Pælene var efter Skovrider Weismanns Oplysning 6 Alen høje og 10—12 Tommer i Firkant. I 1690 males 63 Skelpæle med Krone om Vildtbanen. Overførster Willumsen skriver i 1759, at der behøves i Antvorskov Amt 27 nye Pæle, hvortil kræves 27 Egestolper og 81 Stivere. Tømreren fik for at lave en saadan Pæl 6 Mk. og Maleren 2 Mk. for at male den.

Selv det holdbare Egetræ maatte i Løbet af nogle Aar bukke under for Tidens Tand, og i Aaret 1760 kom en kongelig Forordning, der paabød, at de hidtil brugte Træpæle skulde erstattes med Pæle af Sten. Medens det dengang endnu ikke har voldt saa store Vanskeligheder at fremskaffe det nødvendige Egetræ, knob det stærkt med at skaffe baade de nødvendige Sten og Stenhuggere til at tildanne dem; Willumsen klager baade 1759 og 1761 over, at der ingen Stenhuggere var „at bekomme“. Da Stenene var fra $3\frac{3}{4}$ — $4\frac{1}{2}$ Alen høje, var det heller ikke let at skaffe Materialet, og der blev givet Tilhold til Bønder og andre om at oplyse, hvor der paa Markerne fandtes Sten, der egnede sig til Vildtbanepæle; Willumsen oplyste selv i 1761, at der i hans Distrikt kun fandtes Sten, der kunde anvendes, naar to sattes ovenpaa hinanden. I Aaret 1761 lykkedes det endelig at finde en Stenhugger, Niels Michelsen fra Horsens, som paatog sig at tilhugge Pælene for 4 Rdl. 4 Mk. pr. Stk., og i Aaret 1761 opsattes 42 Pæle og i 1762 endnu 23 andre omkring Antvorskov Vildtbane. Foruden disse 65 Pæle skulde der leveres 33 til Sorø Amts Vildtbane.

En ret indgaaende Undersøgelse har vist, at der endnu findes ikke saa faa af disse Vildtbanepæle. Med Undtagelse af ganske enkelte findes de ikke mere paa deres oprindelige Pladser; deres Anvendelighed som Ledstolper eller Trappesten gjorde, at de — da den kongelige Vildtbane blev nedlagt — for fleres Vedkommende fik en saadan Anvendelse; nogle har en vis Interesse for „det gamle“, frelst fra Ødelæggelse, og de har nu Ærespladser i Haver eller Anlæg; men den største Part er borte, maaske brugt som Grundsten, til Sluser eller Broer, eller endt som Skærver.

En fuldstændig Fortegnelse over de fundne Vildtbanepæle ser saaledes ud: Nr. 1 paa „Høje Eskebjerg“, „Kruusesminde“s Mark ved Korsør, Nr. 4 i Skellet mellem „Knudsrødgaard“s Mark og Drøsselbjerg, Nr. 11 paa „Langebjerggaarden“s Mark, Kirke-Stillinge Sogn, Nr. 12 i en mindre Skov ved „Valbygaard“, Nr. 13 i gl. Brørup (Halvdel uden Krone, brugt som Trappesten), Nr. 21 og 23 som Ledstolper, nær „Nordruplund“ ved det nu nedbrudte „Mistbjerghus“, Nr. 25 (Halvdel) paa Pladsen foran „Ødemarksgaard“, (den har ligget som Trappesten ved et nu nedbrudt Hus i Skellet mellem Bromme og Tersløse), Nr. 26 i „Rødpælegaarden“s Have ved Hovedvej Nr. 1, nær Haverup, Nr. 10 (uden Krone) ved Haven til „Catrineholm“, Nr. 16 og 19 (brugt som Trappesten de sidste 53 Aar) hos Gdr. Rasmus Rasmussen, Vaadager, Nr. 26 paa en lille Høj i Sognefoged Jensens Have, Høve Mark, Nr. 6 og 8 (hver i to Stykker, var Underliggere i den gamle Stubmølle paa Faardrup Mark, bygget 1766, nedrevet 1893) hos fhv. Møller Ibsen, Snekkerup, Nr. 25 (uden Krone) ved Gdr. Peter Jørgensens Have i

Erdrup, Nr. 12, 17 og 30 ved „Gerdrup“, de to sidste som Ledstolper, Nr. 31 og 35 som Ledstolper ved Indkørslen til Korsør Skov, Nr. 38 i Lovsøanlægget i Korsør.

Ved denne Opstilling af Pælene efter det Sted, hvor de nu findes, er gaaet „med Solen“; men det vil ses, at der derved kommer Uorden i Numrenes Rækkefølge, hvad vist ikke alene kan skyldes, at flere Pæle er flyttet et kortere eller længere Stykke fra deres oprindelige Plads. At tre Numre forekommer to Gange letter heller ikke Forstaaelsen af Opstillingens Orden:

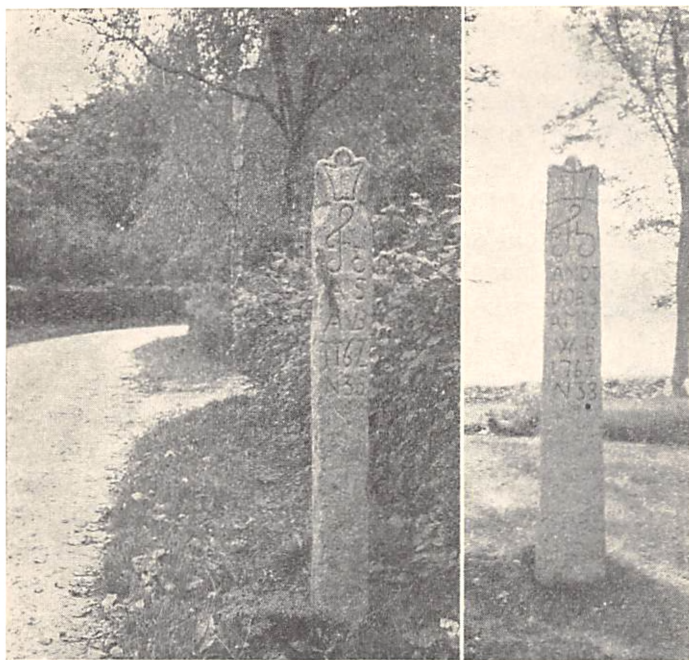
Paa hver Sten har været indhugget Krone i Toppen og derunder F 5, Antvorskov Amts Vildtbane, Aarstal og Nummer. Der findes flere Variationer, f. Eks.: A/ S — A W B; A/ S — AXB; A/ S — W B; A/ SK — A W B; A A — W B; A S — A W B og endelig som paa Nr. 38 (se Billedet næste Side). Paa Nr. 26 staar: F 5 — ANDT — VOR — SKOV — A W B. Nr. 1, 4, 6, 8, 10, 11, 12, 12, 13, 16, 19, 21, 23, 25, 26, 26 er fra 1761, og Nr. 17, 25, 30, 31, 35, 38 fra 1762.

Led.

Vildtbanepælene med mellemliggende Sten dannede intet som helst gennende Hegn for Vildt eller Krybskytter, saa naar der i Lensregnskaberne for 1641 og 1642 staar, at der er opsat Led for Vildtbanen ved Vinstrup, og Opsynsmandens Hus er repareret, maa det vel være Led, der spærrer en Vej, hvis ikke der ved Vinstrup har været et solidt indhegnet Skovstykke i Lighed med den Dyrehave, som Frederik II i 1586 lod anlægge ved Antvorskov, og som var indhegnet med „Savdeler“ (Planker eller Brædder).

Opsyn.

Opsynet med Vildtbanen var til at begynde med vist ikke saa effektivt. I 1571 ansattes Jacob Suitzer til at ride paa Kronens Skove under Sorø og Ant-

vorskov Klostre. Han skulde paase, at Kongens Vildtbane blev fredet, melde Kongen, hvis nogen skød Vildt, og ikke se igennem Fingre med nogen. Hans Løn skulde være 10 Dlr. aarlig, en sædvanlig Hofklædning og Underhold til sig selv og en Klipper (Hest) i de to Klostre, naar han opholdt sig der. Lorentz Rap blev hans Efterfølger (Skovnavnet „Rap-

penborg“ minder maaske om en Bolig, han har haft der), og 1576 indskærpedes det ham, at han skulde anholde Krybskytter og levere dem til Lensmanden paa Roskildegaard eller anmelde dem samme Sted, hvis de var for stærke til, at han kunde faa fat paa dem. Hans Løn var: 3 Pd. Mel, 3 Pd. Malt, $\frac{1}{2}$ Td. Smør, 5 levende Svin, 1 levende Okse, $\frac{1}{2}$ Oksekrop, 10 levende Faar, 1 Td. Sild, 1 Td. Torsk, $\frac{1}{2}$ Td. Gryn, 1 Td. Salt samt 20 Læs Hø, 20 Læs Halm og 1 Spand Havre hver Nat til en Klipper (paa Sjælland regnedes 1 Pd. for 20 Skpr. Rug eller Hvede, 24 Skpr. Byg, 40 Skpr. Havre). I 1594 faar Lensmand Chr. Friis et Brev, hvori der staar, at 'da der skydes meget i Kronens Skove paa Lenet, skal han antage 3 gaaende „Dyrevogtere“ til at passe paa, at der ikke jages eller skydes i Skovene. Indtil videre skal de have 20 Dlr. i aarlig Løn, men ikke mere. „Las Jæger“ bliver 1596 ansat som Skovrider i Kronens Skove paa Antvorskov Len og skal passe nøje paa, at ingen skyder eller ødelægger Vildt, og hvis han griber nogen i at gaa med „langt Rør“ uden for de alfare Veje, skal de føres til Antvorskov Slot, hvis han kan „overkomme“ dem, ellers skal han se at opspore, hvem de er, og hvor de bor. Hvis det er Almuesfolk, skal han bære sig ad paa samme Maade, men hvis de ikke vil give Besked eller følge med, skal han have Lov til „at skyde et Lod i dem“ uden derfor at lide Tiltale eller Straf. Lønnen var nu steget til 15 Dlr., 4 Dlr. i Kostpenge pr. Maaned, en Hofklædning, samt 4 Pd. (à 40 Skpr.) Havre, 10 Læs Hø og 10 Læs Strøelse til en Hest; til Skovrider Peder Nielsen, Eskildstrup, vankede i 1611 ekstra 5 Dlr. til en lang Bøsse.

Efterhaanden voksede Tallet paa Betjentene, som baade hjalp til ved Skov- og Jagtvæsenet. Overførster Willumsen, der boede i Sorø, havde i Antvorskov Amt 3 Skovridere og 9 Skovfogeder under sig, og desuden var der specielle Skytter. I 1704 ansattes to nye Skytter, som hver fik 42 Rdl., 4 Tdr. Byg og 4 Tdr. Rug i aarlig Løn.

Vildtet.

Det Vildt, man traf i Vildtbanen, var i første Række Storvildt, „Adelvildt“: Kron dyr, Daadyr og Raadyr. Skønt Vildsvinet endnu i 1692 fandtes i Danmark i saa stort Tal, at Christian V paa en enkelt Jagt kunde fælde 33 Stkr., findes ingen Oplysninger om dette Jagtvildt fra Antvorskov Vildtbane. Ræve fandtes i Mængde, saa de tit var en sand Plage, ikke alene i Vildtbanen, hvor de unge Raadyr og Daadyr i strenge Vintre let blev Bytte for Rævene, men især for Bøndernes Lam og Fjerkræ. Naar Bøndernes Klager blev for stærke, blev der enkelte Gange givet Tilladelse til Udgravning af Ræve paa Markerne, og af Jagtjournalen ses, at baade Amtmændene Berregaard og Løvenørn sammen med Willumsen andrager gentagne Gange om, at der maa blive holdt Klapjagt paa de talrige Ræve. Harer og Agerhøns var Jagtvildt dengang som nu, medens Fasanen endnu for Kongen kun var et „Forsøgsvildt“, der ikke nævnes fra Antvorskov.

Jagten.

Naar Frederik II saa tit opholdt sig paa Antvorskov, har nok den lette Adgang til god Jagt i de udstrakte Skove haft sin store Andel heri. I Rosted

havde han en „Jægergaard“, hvor han tit opholdt sig; ogsaa hans Søn, Christian IV, har rimeligvis benyttet Bygningen; thi i 1636 ophugges et nyt Hus til Jægergaarden i Rosted. Samme Aar viser Lensregnskabet Udgift til Kister til Harer og Ræve, og 1641 er lavet to Kister til at føre levende Harer i til Nyborg; der er altsaa paa Vildtbanen gjort Fangster af levende Vildt, der skulde udsættes andre Steder. Ogsaa Agerhøns er fanget levende; thi Regnskabet for 1631 omtaler tre Bor til at bore for Agerhønssegarn, hvori Agerhøns om Vinteren fanges til Kongens Behov. Kongens Vildtbane kunde ikke altid levere det nødvendige Antal Agerhøns, og i 1739 sker Henvendelse til Borreby, Basnæs, Holsteinborg, Førsløvgård og Gerdrup om Levering af levende Agerhøns.

Berregaard paa Borreby svarer, at da han ikke holder Skytte for „den liden Jagtrettighed“, han ejer, og derfor ikke selv faar nogle Agerhøns, maa de tre Skovridere fange, hvad de kan, og overlade Kongen det uden Betaling. For Basnæs og Holsteinborg svarer Forvalter Lindam, at Generalmajor Holstein vil gøre sig al Flid for at fremskaffe saa mange Høns som muligt, men kan ikke love et bestemt Antal, da der ikke er mange, og det er svært at finde en Flok. L. Morbech, Førsløvgård, kan, skønt Jagten ellers er forbi, sende 100 Stkr., og fra Gerdrup leveres 40 Høns i behørig Kiste.

Til Hjælp ved Jagten holdtes Jagthunde, og disse sattes til Tider „i Pension“ hos Bønderne. I 1592 ansattes Rasmus Hansen paa Antvorskov Slot for at paase, at de unge Hunde, som Kongen lod opføde hos Bønderne paa Lenet, blev opdraget godt. Et Regnskab oplyser, at der fra ²²/₂ 1616—April 1616

blev brugt til de kongelige Jagthunde: 1 $\frac{1}{2}$ Dlr. 14 $\frac{1}{2}$ Mk., 43 $\frac{1}{2}$ Td. Mel, 58 Tdr. Havre, 3 Skaalpund Smør, 2 Stykker Spæk, 7 Potter Eddike og 7 Skaalpund Blij (Bly). I 1665 var der Udgift til 28 Ruder, som Hundene havde udrevet i Svendekælderens paa Antvorskov, der altsaa dengang synes af have været brugt som Hundehus.

Vildtleverancer.

Fra Antvorskov Vildtbane blev bl. a. leveret Vildt til Christian IVs Sønner, mens de opholdt sig paa Sorø Akademi; men de største Leverancer gik til Hofholdningen i København, efter at Antvorskov Slot havde mistet sin Betydning som Kongebolig.

Som Eksempler kan anføres, at der i 1738 leveredes ialt 3 Hjorte, 3 Smaldyr, 20 Raadyr eller smalle Raadyr = 128 Retter; desuden 8 Harer, 39 Par Agerhøns, 1 Gaas og 21 Par Ænder; i 1740 var Leverancen 8 Hjorte, 10 Spidshjorte eller smalle Dyr, 31 Raabukke = 258 Retter (en stor Hjort = et Smaldyr = 2 Raadyr = 8 Retter).

Efterhaanden var det gaaet stærkt ud over Vildtbanens Bestand af Sturvildt. Svenskerne i 1658 og 1659, de talrige Krybskytter, de store Leverancer m. m. havde tyndet slemt ud blandt Dyrene. I 1766 leveres fra Antvorskov Amt 93 Harer, 107 Par Agerhøns og 1 $\frac{1}{2}$ Par Ænder, men tilsyneladende ingen Hjorte, og i en Indberetning fra Skovrider Hans Ejlersen i Kirkerup ($\frac{6}{2}$ 1771) oplyses, at der paa Hovedgaardens Enemærker findes nogle Stykker stort Vildt og nogle Raadyr i Lammehaven, Ulvsvænget og Kalven, medens der saa godt som i alle de Skovparter, der ligger under hans Beridt, enten slet intet

Storvildt findes eller kun nogle Strejfdyr. Jagten paa Bøndernes Marker giver kun nogle faa Harer og Fugle. Han slutter sin Indberetning saaledes: „Formedelst den store Leverance i de tre Aar 1767, 1768 og 1769 er Vildtbestanden saaledes svækket, at ej nogen Leverance kan ske i de første tre til fire Aar uden sammes Skade“.

Vildtets Kaar.

Rovdrift paa Vildtbanen fandt vist ofte Sted, og ingen rationel Vildtpleje bødede paa dette. Vildtet maatte klare sig selv som Regel, og man hører ikke om mange Foranstaltninger til Gavn for det. Kongen forbyder 1573 at sælge Hassel, Tjørn og anden Underskov til Bønderne, da Vildtbanen lider stor Skade derved — det var Vildtets Tilflugtssteder, det gik ud over. Da Bønderne ikke maatte holde Hunde og langt mindre skyde efter det Storvildt, der ofte gjorde deres Marker stor Skade, prøvede de paa ved Pælehegn at holde Dyrene ude, men flere Gange udsendes der kongeligt Forbud mod de „spidse Stavre“, hvorpaa Dyrene let kunde spiddes — det fik saa gaa med Bøndernes Sæd, som det kunde.

Som alt meddelt gjorde de talrige Ræve stor Skade paa Vildtets Yngel, og strenge Vintre med megen Sne krævede deres Tribut blandt Vildtet. Jagtjournalen viser dog, at der i Aarene fra 1742—1763 hyppigt blev kørt Hø ud til Dyrene; i 1745 skulde udkøres 20—25 Læs „saa længe Jorden er med Sne bedækket“. Samme Aar døde dog 25 store Hjorte og 39 Raadyr, og i 1754 faldt 35 store Hjorte og 27 Raadyr paa Antvorskov Vildtbane, men i Vordingborg Amt faldt samme Aar 67 store Hjorte, 370 Daadyr og 81 Raadyr.

Krybskytter.

Det maa forbavse, at der — trods de tidligere nævnte barbariske Straffe — meldes saa ofte om Krybskytter eller Vildttyve paa Kongens Vildtbane. Hængning, udstukne Øjne, „et Lod“ i Kroppen eller Fængsel paa Bremerholm var jo de Muligheder, de dumdristige maatte have Øje for som det endelige Resultat.

Lensregnskabet for 1611 oplyser, at Christen Fisker blev hængt i en nyrejst Galge ved Grøfte, fordi han sammen med Kanslerens Skytte havde skudt i Vildtbanen. At skaffe sig en Bøsse var dengang ikke Hvermands Sag; men Soldater skulde have Bøsser, og disse kunde ogsaa bruges til Jagt. Lensmanden Ernst Normand faar 1630 Befaling til at lade de udskrevne Soldaters Bøsser ophænge paa Slottet, for at de ikke skal bruge dem til at skyde Kongens Vildt med — Bøsserne maa kun udleveres, naar det paabydes og er nødvendigt.

Det ses ikke af de undersøgte Arkivalier, at flere end Christen Fisker er blevet straffet saa haardt; men langvarigt Fængselsophold kunde nok falde af til Krybskytter. Portner Anders Larsen, Antvorskov, andrager saaledes i 1739 om Varetægtspenge for to Krybskytter, som i 43 Uger har siddet i Arrest i Slottets Fængsel; han har 1 Rdl. 12 Sk. tilgode for Forplejning. Krybskytterne kom til Tider langt borte fra; et Par blev grebet paa Skovrider Niels Bertelsens Beridt og sat i Fængsel; de tjente hos Etatsraad Adeler, Gundetved (Selchausdal), og han forlangte dem udleveret; men Willumsen andrager om „tilbørligen Straf“ for de to, da der er en Del Krybskytteri i Skovene.

Forseelse og Straf fulgte nok som Regel hurtigt efter hinanden, men i et enkelt Tilfælde, hvis Hovedtræk skal meddeles her, gik der mange Aar.

En Underofficer, Hans Hytter, blev i 1749 indsat i Slagelse Ryttervagt, anklaget for Krybskytteri og for at have falbudt en Hare og noget Fuglevildt i Slagelse. Han havde først siddet i Arresten, anklaget for at have huset og hjulpet til Flugt de Mordere, som dræbte Skovfogeden Mads Laursen i Lindebjerg, men var blevet frikendt ved en Krigsret. For at redde sig ud af Arresten anden Gang beskylder han sine Anmeldere, Skovfogederne Christen Vibe og Henrik Hesse samt Møller Peder Hansen i Nysø Mølle, for, at deres Anmeldelse er en Hævnaakt, hvorved de vil undgaa selv at blive tiltalt for Vildttyveri og ulovlig Skovhugst. Dette hjælper dog ikke Hytter, som dømmes til at betale 90 Rdl. eller sidde i Castellet i 9 Mdr. Dommen udtaler, at det ikke er med Hytter som med en Bonde, der kan have gjort et Skud ved sin Gaard, „men det synes, at hand har gjort en Profession af Skytteri, da hand overalt har skudt paa Gaard, i Hauger og paa Tofter“. Skulde der blive Moderation i Bøden, maa det ikke føre til Moderation i „Kropsstraffen“, om han vælger den.

Hytter valgte imidlertid at gøre sig usynlig, og Øvrigheden slaar ned paa hans to Kautionister, Sivert Pedersen Friis i Næstved og Birkedommer Hytter, Vejlø; men efter Andragende faar disse to i 1751 Tilladelse til at slippe for at betale noget, „imod at Hoved Manden vorder paagrebet“.

Først i 1760 kan Sessionsskriver Bundesen meddele, at Hytter er fundet som bestaltet Birkedommer ved „et Proprietaire Birk paa Vordingborg eller Trygge-

vælde Amter“, og da Hytter 1761 andrager om at maatte blive eftergivet 50 Rdl. af den idømte Bøde, tilstaar Kongen „af særdeles Naade“ dette i Stedet for at kræve hele Bøden med Tillægsstraf for Undvigelsen.

Forholdet til andre Jagtherrer.

Jagtjournalerne giver ogsaa Oplysninger om Sammenstød med de Godsejere, hvis Jagtdistrikter grænsede til Vildtbanen eller andre Steder, hvor Kongen havde Jagtret som Ejer af enkelte Bøndergaardel. a.

I 1739 klager Grev Holstein, Holsteinborg, over, at Skovrider Ejlersen fra Antvorskov har været paa Glænø og drevet uberettiget Jagt. Hertil svarer Wilumsen bl. a., at der paa Øen er to Universitetsbønder, paa hvis Jord Kongen har Jagtret, og da der, — hvad Greven selv tilstaar — er en Del Harer paa Øen, maa det være Bevis for, at de kgl. Skov- og Jagtbetjente ikke har bortskudt dem. At formene disse Betjente helt at komme paa Øen og skyde vilde være for nærgaaende for Kongens Rettigheder.

Greven riposterer til Hof-Jægermesteren i to Breve af 1742, hvori han skriver, at „den liden Insul Glænø“ tilhører ham med Undtagelse af een Universitetsbonde; men Skovrider Ejlersen har indfundet sig paa Øen for at fange Agerhøns o. desl. under Paaskud af, at Kongen formedelst den ene Universitetsbonde skulde have fælles Jagt med Greven. Grev Holstein anmoder om, at Skovrideren maa blive befaleet at holde sig fra hans Jagtterritorium, da han maa have nok at fange og jage paa i Kongens store Vildtbaner, og Greven ikke kan være tjent med, at det Smaavildt („thi af

store Slags findes der intet"), som han har fredet og med stor Bekostning ladet samle andre Steder fra, bortskydes af Ejlersen.

Dette ret dristige Svar frugter; thi Willumsen skriver senere, at han efter Befaling har paalagt Skovrideren at holde godt Naboskab med andre Jagtherrer. Ejlersen har med Ed beskræftet aldrig at have fanget eller skudt Vildt paa Øen, men kun været der et Par Gange for at tilse Skovene; han har kun udøvet Kongens Ret, men faar Greven alene Jagten paa Øen, skal han holde sig borte.

I 1740 købte Sognepræst, Magister Otto Ferslev i Hyllested Sogn og By 21 Gaarde med et Hartkorn paa 173 Tdr. 6 Skp. 1 Fdk. 2 Alb., og i Vemmeløse By 18 Gaarde samt en Part af en Gaard med et Hartkorn paa 109 Tdr. 3 Skp. 2 Fdk. 1 Alb. Aaret efter fik han Jagtretten paa dette Bøndergods. Hans Søn, Kapellan Chr. Ferslev, anklages i 1748 af Forvalter Lindam, Fuirendal, for at have redet „med Flint i Sadelen og løse Jagthunde i Marken, paa Fællesjagten omkring Hyllested, saavel Holsteinborg Grevskab som andre Lodsejere der i Byen til Præjudice“. Det har muligvis været Grevens Ønske, at Kongen skulde tage sig af Sagen; men Willumsen svarer, at Greven, som har rejst Sagen, maa fuldføre den, da Kongen som Lodsejer ikke har mere Rettighed i Fællesjagten end de andre, og desuden er Kapellanen ikke blevet overbevist om at have forøvet nogen Jagt „enten med Skyden eller Hidsen og ej heller om Flinten har været ladt“. Dog maa det paatales med de to Jagthunde, da dette er i Strid med Jagtforordningen.

Hvorledes Ferslev slap fra dette, ses ikke af Jagtjournalen, men Gerdrup overtog senere Sognepræstens

Gods, hvilket førte til, at den nye Ejer ønskede Vildtbane-pælene flyttet. Willumsen siger (1757) hertil, at Gerdrup ikke endnu har forevist den kongelige Tilladelse til Præstens Jagtret, og dersom Pælene skal flyttes til Udkanten af Vemmeløse By, der støder op til Gimlinge Eng-Piber, som er „en vidtløftig stor Mose og Eng, hvor der stedse opholder sig Vildt, vilde det være Vildtbanen til megen Skade“. Iøvrigt har Mag. Ferslev ikke Jagtrettighed mod det af Kongens Gods, han har tilkøbt sig i Byen, og ingen indhegnede Marker eller Enemærker, som han alene er Lodsejer af. Alle Byens Marker ligger „til Fælleds“.

I 1752 er der igen Gnidninger med Gerdrup, idet Ejeren, Kancelliraad Borthaus, anklages for, at hans Skytte har prøvet „Skytteri“ i Vildtbanen. Skytten dømmes trods hans Benægtelse, og hans Angiver andrager om at faa den for Angivelser udlovede Ducør paa 20 Rdl.

Da Antvorskov Ryttergods i Aaret 1774 blev solgt, gik Jagtretten over til de forskellige Herregaarde, som oprettedes af det mægtige Jordareal, og dermed gik Antvorskov Vildtbane med dens Skelpæle over i Historien.

Sorø Amts Vildtbane.

Af de Sten, som afgrænsede Sorø Amts Vildtbane, er der ogsaa blevet bevaret nogle, og 10 af disse kan stedfæstes.

I Gdr. Oluf Olsens Have, Egerup, staar Nr. 3, og ca. 1 km længere mod Nord, i Skellet mellem Ørslevvester og Ørslevunderskov staar Nr. 4; den er kun halv saa høj og svær som Nr. 3, har et Knæk paa Midten og er i det hele taget ret uanselig. Ved

Lønninge Huse mellem Gyrstinge og „Tidselbro“ findes Nr. 5, og Nr. 18 og 19 staar paa hver sin Side af Vejen fra Døjringe til Stenlille, ved „Dambro“ over Sandlyng Aa. Ved „Pælegaarden“, Munke-Bjergby, findes Sten Nr. 21, der har givet Gaarden sit Navn. Lige over for „Rødpælegaarden“ staar — nu i en Runding i Stendiget — Nr. 25 ved Hovedvej Nr. 1. Inde i Topshøj Skov findes Nr. 28, medens Nr. 30 staar ved Skovens Udkant ved Vejen til Stenstrup. Endelig knejser Nr. 38, i Skellet mellem Fjenneslevmagle og Sigersted, højt og synligt ud for Sigersted Teglværk.

Af særlig Interesse er en Sten, der staar paa den nordlige Rabat af Hovedvej Nr. 1 i Linie med Nr. 38. Den rager 40—50 cm op over Jordoverfladen og er uden Tvivl en — maaske den eneste bevarede — af de Sten, der har staaet mellem de nummererede Sten omkring Vildtbanerne; paa dens vestlige Side er indhugget W B (Vildt-Bane) og paa dens sydlige Side staar

$$\begin{array}{c} F \\ | \\ S \\ T \end{array}$$

Disse Bogstaver synes at stamme fra en senere Tid, og Betydningen kan desværre ikke forklares endnu. Ved Landevejens Anlæggelse er den antagelig blevet flyttet til sin nuværende Plads, hvorved den har undgaaet at blive slaaet til Skærver eller at blive brugt som Grundsten under en eller anden Bygning.

Der er ingen Variation i Indskriften paa de 10 her anførte Vildtbanepæle; den er for alles Vedkommende F 5 — S A — W B — 1762 og derefter Nummeret. Som noget ganske særegent med Hensyn til Indskrift paa en Vildtbanepæl skal nævnes, at der

paa en i 1938 i Landsbyen Guderott ved Sønderbrarup fundet Vildtbanesten foruden Frederik Vs kro-

nede Navnetræk og Aarstallet 1760 staar det latinske Ord „Cave“ o: vogt dig — en ekstra manende Advarsel mod Jagt paa Kongens Vildtbane.

Iøvrigt kunde flere kuriøse Udtydninger af Stenene og deres Indskrift nævnes.

Som Kildemateriale til denne Artikel er benyttet Kancelliets Brevbøger samt Jagtjournaler og andre Dokumenter vedrørende Antvorskov Distrikt fra Rigsarkivets Samlinger. Af de 32 Pæle, der er nævnt her, har jeg personlig set og opnoteret Indskriften paa de 22, og endelig har jeg fra en Række Meddelere, hvem jeg herved bringer en Tak, modtaget mange Oplysninger. Eventuelle supplerende Bidrag til denne Artikel vil blive modtaget med Taknemmelighed.

SKÆLSKØR SKÆPPEMAAL OG DØBEFONTEN I BÅSTAD

Af

Sigvard Preben Skov.

 Nordisk Kultur XXX har Victor Hermansen gjort Rede for Maale- og Vejeredskeer fra Fortiden og har der ogsaa omtalt det saakaldte Skælskørs Vartegn, der ifølge Præsteindberetningen fra 1754 er „en stiv Sjællands Alen og et gammelt Skæppemaal udhugget paa Kirkens nederste Hjørne og Grundsten paa Sydøsthjørnet“¹⁾. Om dette mærkelige Vartegn (Fig. 1) skriver Byens Topograf og Historieskriver, P. Friis Edvardsen, i sit Værk fra 1759 med den beskedne Titel: „En ringe Underretning om Schielschiør Kiøbstæds gamle og nu værende Tilstand, efter mange Venners Begiering aftvungen og endelig paa et Forsøg, saa vit mueligt var, af de gamle mutilerede Papirer, saa mange som pro tempore findes, extraheret af Peter Friis Edvardsen, Sogne-Præst til Schielschør, Schiørpinge og Faardrup, og Provst i Vester-Flacheberg Herred“:

¹⁾ Nordisk Kultur XXX, Maal og Vægt, P. 171.

Schielschiør Byes Var-Tegn eller Boe-Merke, hvad man skal kalde det, er een Alen og een Skæppe, udhuggen paa Kirkens nederste Hjørne og Grund Steen paa syd-ost Hjørnet, udvendig ved Choret, som hosfølgende Figur viser: hvoraf sluttes, at Negotie og Handel i Schielschiør har været til længe førend Kirkens Bygning, at der har været Borgerskab, Handel og Vandel i hedenske Tider, ja Kiøbmænd og

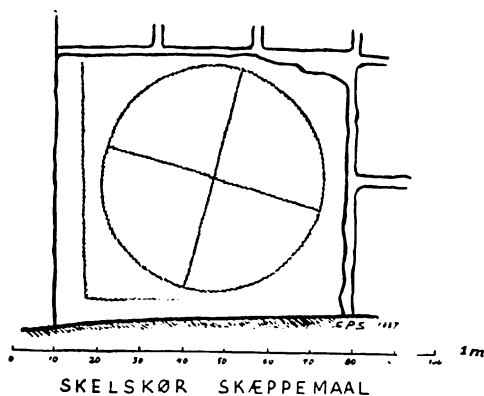

Fig. 1.

Øvrighed, før der blev Præst, uden hvad Hedenske Præster, de muelig har haft; Schielschiør Alen er en stiv Siellands Alen og vel derover; Skieppen er gammel Maal, da der gik 6 Skiepper til Tønden. Man veed at Siellandsk Alen har altid været den strengeste og sterkeste i gamle Dage, frem for Tydsk, Lybsk, Norsk, Jydsk og Gullands Alen; Alen maa i gammel Tid sterk have været i Brug i Schielschiør, da de udvalte den som Bye-Merke¹⁾.

¹⁾ P. Friis Edvardsen: Schielschiør Kiøbstæd, P. 176 (Sorøe 1759).

Det er dog ikke muligt at faa noget ud af disse Maalangivelser, idet Alenen er for kort, 56,5 cm i Stedet for 62,77, modsat P. Friis Edwardsen, der vel snarest mener, at den er for lang. Skæppemaalet siger intet, naar der ingen Højde angives. Paa dette Fænomen har hverken Friis Edwardsen eller Victor Hermansen givet nogen Forklaring.

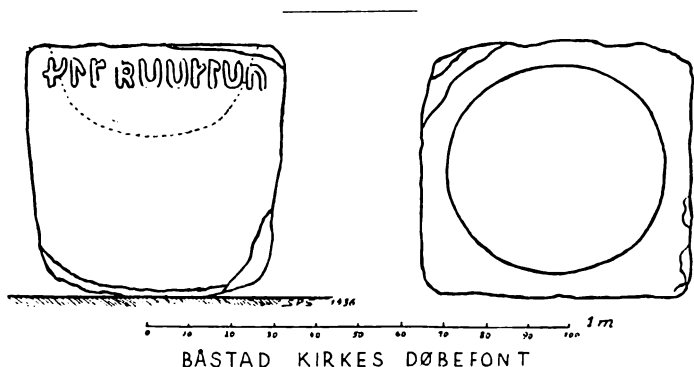

Fig. 2.

Medens de fleste skånske Døbefonte er af Kalksten, findes der i Nordvest enkelte af Granit, de fleste fra Tiden 1150—1200. En bestemt Type, firesidet Form med rund Udhuling, findes i Hjärnarp, Västra Karup og Båstad, alle i Bjäre Herred. Uden nogen-somhelst kunsthistorisk Interesse er Båstadfonten (Fig. 2), en firesidet, groft tilhugget Rullestensblok med kedelformet Udhuling, dens eneste Udsmykning er en Minuskelindskrift i Relief paa den ene Side¹⁾.

1) Tynell: Skånes medeltida dopfuntar, P. 21. (Stockholm 1913—21).

Denne Døbefont svarer i Type ret godt til de ældst kendte, ganske groft tilhuggede Døbefonte, som i ganske enkelte Tilfælde er bevarede i Frankrig, undertiden nedsænkede i Gulvet. Alligevel mener Tynell at kunne datere Båstadsfonten til ca. 1450¹⁾. Som Dateringskriterier benytter han Minuskelindskriften og den Kendsgerning, at Båstad Kirke netop er opført paa denne Tid, og Tynell finder som en nogen-

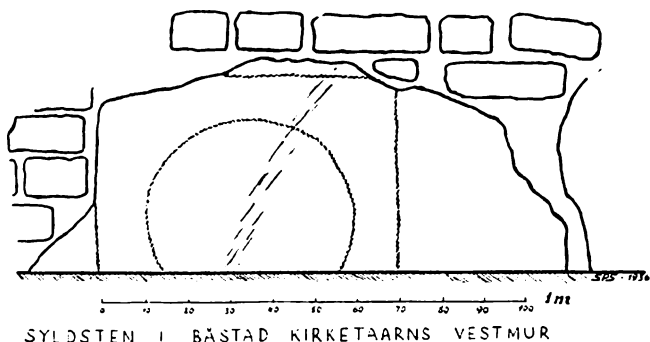

Fig. 3.

lunde generel Regel, at de skånske Fonte er samtidige med Kirkens Opførelse. Herpaa tyder ogsaa, at der i Taarnets Sokkel findes indemuret en paabegyndt Døbefont af akkurat samme Type, (Fig. 3). Det er en firkantet Blok, hvori Stenhuggeren har indhugget Cirklen, hvor Fordybningen skulde udhugges, men da der gennem Blokken gaar en Aare, er den blevet kasseret og sidenhen brugt som Syldsten ved Taar-

¹⁾ Tynell: Skånes medeltida dopfontar, P. 21 og 128--29.

nets Opførelse, hvad der maa ligge ialtfald nogle Aar senere end selve Kirkens Bygning.

Denne første Båstadfont minder saa slaaende om Skælskør Skæppemaal, at dersom man ved Sammenligning af Syldstenen i Båstadtaarnet med Kirkens Døbefont erkender, at de repræsenterer henholdsvis en paabegyndt og en groft færdighugget Døbefont, saa maa man atter ved Sammenligning af Båstad-syldstenen med Skælskørs Skæppemaal erkende, at dette ogsaa er en paabegyndt Døbefont. Aarsagen til Kassationen er maaske en Beskadigelse af det ene Hjørne.

Som en Kontraprøve vil det være rimeligt at undersøge den Mulighed, om de to Båstadfonte kan være Skæppemaal. Man vidste i Middelalderen udmærket Besked med, hvad en Skæppe var, ogsaa matematisk set, den er saa tydeligt, som man kan ønske det, defineret af den lærde Erkebiskop, Anders Sunesøn, i Parafrazen af Skånske Lov:

„Saa ofte som der i Almindelighed tales om en Skæppe, skal der forstaas den, der er cirkelrund og rejser sig retvinklet som en Katete i en Højde af 6 Tommer fra Bundens og har dobbelt saa stort Tværmål til Hypotenusen, maalt med en Stok, som maaler 12 Tommer i Længden, og som overalt hvor den stilles paa Bundens Rand paa det Sted, hvor den staar i Forbindelse med Kransen, gaar tværs gennem Midten af Skæppen og som med sin øverste Ende rører ved Kransens Overkant paa den direkte mod-

satte Side; paa Grund af dette Maal kaldes denne Skæppe paa Modersmaalet for tolfmynning¹⁾.

Prøver man den Mulighed, at lade „den sjællandske Alen“ være Hypotenusen, bliver Skæppen alt for stor, ca. 38 l i Stedet for 24. Dersom Cirklen skal angive Bunden af Skæppen, den er mere end dobbelt saa stor som Anders Sunesøns Cirkel, 53 cm i Diameter i Stedet for 27, bliver Højden 11,5 cm og Hypotenusen 64,5 cm, hvad der ikke synes at stemme med noget middelalderligt Maal. Af de to Båstad-cirkler lader sig endnu vanskeligere udlede noget Maal, da de egentlig er Ellipser, Diameteren varierer. Døbefonten rummer ca. 8 l, hvad der er for lidt til en skånsk Skæppe.

Det skal villigt indrømmes, at Båstadfonten ser paaafaldende grov og ukunstnerisk ud til at være Døbefont, navnlig hvis Tynells Datering er rigtig. Af den Grund er der ingen Aarsag til at forkaste den som Skæppemaal, men stillet overfor Anders Sunesøns klare Bestemmelse maa den vige. Det sandsynligste bliver da, at Teorien om Døbefonte holder Stik, der er størrelsesmæssigt intet til Hinder herfor. Tolkningen af Skælskør-Cirklen som Skæppemaal skyldes sikkert blot en Trang til at forklare det, man intet vidste om, og Friis Edvardsen har da taget Sagnet for gode Varer. At Skæppemaal skulde være et Soltegn, som det foreslaas i Trap²⁾ er lidet troligt, det vilde være mærkeligt, om dette hedenske Tegn skulde findes paa to Kirkesyldsten, saa meget mere som disse er omhyggeligt kvaderhugne, hvor-

1) Danmarks gamle Landskabslove I, P. 648. (Kbhvn. 1933).

2) Trap: Danmark III, P. 89.

ved mulige oprindelige Soltegn sikkert er forsvundne. Dersom det virkelig har været almindeligt at indhugge Skæppemaal i Kirkernes Syldsten, maa flere vel være bevarede; indtil saadanne fremdrages, maa Anders Sunesøns korrekt matematiske Maalbestemmelse staa som den eneste sikre.

FRA JYSTRUP SOGN

Af H. P. Christensens Optegnelser.

Ved

August F. Schmidt.

Fra den skønne, skovklædte Egn Nord for Ringsted foreligger der ikke noget større Arbejde, som giver Oplysninger om det gamle Folkeliv i Landsbyerne der. Af denne Grund skal paa de følgende Sider offentliggøres et Udvalg af fhv. Træskomager *Hans Peter Christensens* Barn-
domserindringer fra *Jystrup* Sogn (Ringsted Herred), idet man i disse finder en Række Bidrag til Belysning af Folkelivet i Jystrup og Omegn i forrige Aarhundrede.

Hans Peter Christensen, født 18. April 1858 i *Krudthuset* i Jystrup Sogn, voksede op under fattige Forhold. Han kom tidlig ud at tjene og gik om Sommeren aldrig i Skole; Husbonden betalte Skolemulkterne. Lønnen bestod kun af Føden og Opholdet i Gaarden. Efter sin Konfirmation i 1872 fik Hans Peter Plads som Helaarsdreng i *Neps Mølle* i Valsøllille Sogn, hvor han tjente i 3 Aar. Efter at have haft forskellige andre Pladser blev han Præstegaardskarl i Jystrup Præstegaard. Det blev den bedste Stilling, han havde i sine yngre Aar. Han var der i 2 Aar, hvorefter han tog til København. 1884 blev H. P. Christensen gift. Da Daglønnen var lille, udnyttede han sit Kendskab til Træarbejde og nedsatte sig som Træskomager i København (paa Godthaabsvej). Efter 29 Aars Ophold i Hovedstaden flyttede han til Baldersbrønde og fort-

satte der som Træskomager. Efter Hustruens Død i 1922 klarede Christensen sig nogle Aar med en Husbestyrerinde, men flyttede saa til en Datter og Svigersøn, Ole Borchsvej 26, København Valby. Her i sit Oltium nedskrev han i Begyndelsen af 1930'erne paa Opfordring af Arkivar *Hans Ellekilde*, Dansk Folkemindesamling, sine Erindringer om det gamle Bondeliv fra Jystrupegnen. —

H. P. Christensens Fader, *Christen Jensen*, blev født den 24. Marts 1814 i *Tostrup* (Jystrup S.). Han blev gift med *Christiane Larsdatter* af *Krudthuset*, som han overtog i Fæste efter sin Svi-gerfader Lars Persen. Christen Jensen var en agtet Mand og efter Datiden en oplyst Mand. Han var i 12 Aar valgt som Medlem af Sogneforstanderskabet for Jystrup og Valsøllille Sogne. Han var Fører for Godssets Husmænd, da de forlangte Hoveriet paa *Skjoldenæsholm* afløst. Han døde i August 1890. Han fortalte sin Søn Hans Peter en hel Del om Forhold og Tildragelser fra tidligere Tider i Jystrup og Omegn, saa han er i mangt og meget H. P. Christensens Kilde.

Skjoldenæsholm var Godset for denne Egns Bøn-der. Det sagdes, at der hørte fire Kirkesogne til dette Gods. De fire Kirker i de respektive Sogne (*Jystrup*, *Valsøllille*, *Haraldsted*, *Allindemagle*) gav store Indtægter i Form af Kirketiende. Det var ogsaa almin- delig Tale, at 21 Søer hørte til Godset foruden en hel Del større og mindre Skove¹⁾. Nordvest for *Skjoldenæsholm* er temmelig store Arealer med spredt Bebyggelse, der kaldes *Olden*; der er *Hopold*, *Ske- old*, *Svineold*, *Gammelold*, *Nyold* og *Sledstrupold*. Dette Oldareal er tildels indrammet af Skov. Her har Bønderne antagelig haft Lov til at slippe deres Svin ud paa *Olden*.

Hoveriarbejdet var den Form, hvorunder Fæste- afgiften til Godset betaltes. 12 à 16 Skilling blev

¹⁾ Til Godset hører ialt ca. 1485 ha Skov, hvoraf ca. 607 ha i Jystrup-Valsøllille Kommune (Trap⁴ III, 1921, S. 133).

godskrevet pr. Mand for en Dags Arbejde. Til Hove-riet skulde mødes, naar som helst der blev tilsagt, med en, to eller flere Mand og Køretøj efter Fæste-gaardens Jordtilliggende og Størrelse. Det kunde godt træffe, at hoveripligtige Bønder ikke fik saaet eller høstet paa deres egen Grund, fordi de skulde møde hver Dag i den travle Saa- og Høsttid. Jorden blev før Udskiftningen drevet Ager om Ager, Kreaturerne gik efter Høsten i Fællesdrift over hele By-merken, i mange Tilfælde i Mark og Skov det meste af Vinteren. Var Vinteren meget streng, maatte Kreaturer og Heste jo jages i Hus, men tit var det saa smaamt med Foderet, at Bonden maatte rive af Straa-taget og fodre med. De Dyr, der overlevede en streng Vinter, var i en ynkelig Forfatning, naar Foraaret kom. Naar om Vaaren Bonden skulde pløje sin Jord, havde han 6 Heste for Ploven, og der er Fortællinger om, at alle 6 Heste ved Agerens Ende faldt om og kunde ikke rejse sig igen, saa udmagrede var de. Der maatte Naboer hidkaldes for at hjælpe Hestene paa Fode, saa gik det igen til næste Vending, hvor Hestene faldt paany. Ja, det var en Trældom. Det hændte, at en Bonde manglede Træ til Redskaber, han gik i Skoven og savede et Træ om, kørte det hjem og gemte det. Blev et saadant Tyveri opdaget, blev der ransaget i hele Byen, og fandtes Træet, var Manden, der havde taget det, sikker paa Træhest eller Hundehul.

Ved de store Landboreformer i Slutningen af det 18. Aarhundrede indtraadte der betydelig Bedring for Bønderne, men for Husmænd og Landarbejdere varede det længe endnu, inden Forholdene bedredes nævneværdigt. Hoveriarbejdet for Husmænd vedblev

til o. 1850, da alt Hoveri ophørte. For Husmændene var det ikke let at faa Hoveriet ophævet, der skulde en lille Revolution til. Det var *Christen Jensens* kæreste Emne at fortælle om, hvorledes han gik i Spidsen for Revolutionen paa *Skjoldenæsholm* i 1848. Begivenheden fandt Sted paa følgende Maade: Christen Jensen vilde samle alle Husmænd paa Godset og gaa i Spidsen for dem alle til Herremanden paa Skjoldenæsholm og fordre Hoveriarbejdet ophævet. Han gik til Naboen og bevægede ham til at gaa med. Disse to gik saa til den tredie, og vilde han ikke gaa godvillig med, tvang de ham til det. Saa var de tre Mand, de gik til den fjerde og fik ham med paa samme Maade og saaledes fremdeles, til alle Husmænd paa Godset var samlede. Saa marcherede de i Flok og Følge til Godsherren (*de Neergaard*) og forlangte ham i Tale. Han kom ogsaa forskrækket frem, og Meddelerens Fader forelagde ham Husmændenes Fordring. Den lød paa, at de vilde ikke gøre en eneste Dags Hoveriarbejde mere; de vilde betale Fæsteafgiften i rede Penge i Forhold til det Arbejde, Fæstebrevet lød paa. Efter nogen Parlamenteren maatte Godsejeren gaa ind paa Kravet, og der var idel Glæde over denne ublodige Revolutions heldige Udfald. To Aar efter ophævedes Hoveriarbejdet for hele Landet ved Lov.

Der gik ikke mange Aar efter Landboreformernes Gennemførelse, inden én betydelig Bedring indfandt sig for Gaardmændene. Ved Ombytning med den ringe Godtgørelse for Hoveriarbejde med rede Penge som Fæsteafgift, havde Gaardmanden ikke ret store Udgifter. Han kunde paa sin Mark avle det meste af det, der skulde til for at tilfredsstille Livsopholdet.

Penge brugte han ikke mange af, *Tyendelønnen* bestod for en stor Del i Klæder og Føde, som ogsaa avledes eller frembragtes paa Gaarden. Til Forbedring af Vogne og Redskaber var det dog nødvendigt at bruge lidt Penge, men disse kom igen med Renter. Han kunde som fri Mand anvende hele sin Tid til at forbedre sin Bedrift, Jorden kunde herved give større Udbytte. Det var i Hovedsagen *Kornavl*, Gaardmanden slog sig paa. Denne Avl gav ogsaa det største Udbytte. Naar han kørte til Købstaden med et Læs Korn, fik han en god Betaling for det. Nogle af disse Penge lagde han paa Kistebunden, og som Aarene gik, kunde en Fæstebonde samle sig en Del Velstand.

For de jordløse *Husmænd* og *Indsiddere* var Forholdene stadig yderst elendige. Om Vinteren var disse Mænd Pundtærskere. Om Foraaret, Sommer og Høst fik de en Rigsort (24 Skilling) om Dagen. Der-til fik de hele Aaret Kosten til sig selv og om Aftenen lidt Mælk med hjem til Familien. Naar en Husmand var o. 60 Aar var han opslidt og maatte melde sig til *Fattigvæsenet*. Nogle blev der betalt en ringe Husleje for, andre blev sat ind i Sognets Fattighus, 2 til 3 Familier i en sort og snavset Stue. Det siger sig selv, at der avledes Urenlighed og Utøj under saadanne Forhold. Til Livsophold fik saa de gamle Stakler 3 Mark og et 10 eller 12 Punds Brød om Ugen samt et Læs Kvasbrænde om Aaret. Det samme fik de Fattiglemmer, som blev boende ude. Til Gengæld blev der set gennem Fingre med Tiggeri. Kone og eventuelle Børn gik ud paa Bøndergaardene og tiggede og fik som Regel en Humpel Brød og en Stump Sul, der blev puttet ned i den snavsede Tigger-

pose. Om Aftenen vandrede disse Tiggere hjem i deres Hule, hvor de tømte Posens Indhold ud paa Bordet, og nu blev der holdt Festmaaltid. Tiggerne fik i Faareklippingstiden en Haandfuld Uld, hvor de kom ind. Ulden bar de hjem, fik den kartet og spundet til Garn, der brugtes til Strømper og Vanter og Stoppegarn. Saaledes var de gamles og allerfattigstes Lod.

Tyendet havde en lang Arbejdstid, især Piger og Drengene, om Sommeren 16—17 Timer i Døgnet. Pigerne skulde udføre Markarbejde, pille Sten af Jorden, strø Møg, køre Harve og i Høsten være med ved alt Høstarbejdet; desuden malke, si Mælk, gøre Redskaber rene og anden Husgerning. Som Løn fik de Tøj til Klæder, Dynevaar, Lærred samt en lille Pengeløn; undertiden fik en Pige ogsaa et Faar græsset og fodret. Drengene maatte ud at tjene om Sommeren fra deres 7—8 Aar. I Marts skulde de ud at vogte Faar og Lam fra Solopgang til Solnedgang. I Maj blev Faarene tøjrede, men da kom Køerne paa Græs, og saa var det for de smaa Purke en streng Sommer med at flytte og vande Køer og Faar og Heste. Desuden skulde de deltage, især i Høsten, i alt det Arbejde, de ellers kunde overkomme. Naar Mand og Karle gik hjem til Middag eller Fyraften, kunde Piger og Drengene gaa hen og malke og flytte Køer. De kom først hjem, naar Mandfolkene var færdige med Middagen eller Aftensmaden; saa kunde de faa de kolde Levninger fra Middagen eller Aftensmaden. Drengene kom aldrig i Skole om Sommeren. Lønnen var foruden Kost og Ophold et Par Træsko og et Par Lærredsbukser. Karlene havde det noget bedre. Om Sommeren fik de to Timers Middagshvile,

om Aftenen havde de fri, naar de holdt op i Marken. Men Dagen var lang nok endda, om Sommeren 16 à 17 Timer. I denne Forbindelse skal jeg lige nævne Forskel paa Pige- og Karlearbejde. Min Mor tjente som Pige paa Nabogaarden. Om Foraaret, naar hun var i Marken for at køre Harve og kom hjem til Middag, fik hun den Besked af Konen, at hun kunde gaa ud og grave i Haven, mens Hestene hvilede og Karlene sov til Middag. — Karlens Løn bestod ogsaa for største Delen i Klæder, Vadmel, Lærred, Uld og en mindre Pengeløn. —

For de *Husmænd*, der boede i Skovegnene ved Skjoldenæsholm, var der o. Midten af afvigte Aarhundrede en ikke ringe Industri om Vinteren ved at frembringe Redskaber til Brug for Landmændene. Der blev et Par Gange aarligt holdt *Auktion* paa Skovtræer paa Roden (Bøg, Eg og Ask), mest Bøg. Paa disse Skovauktioner købte de træarbejdende Husmænd Træer, som de mente passede efter Hensigten. Træerne blev saa fældede, skaarne over i Kævlen, ca. 3 Alen lange, hvorefter Kævlerne og det øvrige af Træet blev kørt hjem. Hjemme blev Kævlerne lagt over en *Savgrav*. Graven var saa dyb, at en Mand kunde staa ret op under Kævlen, og saa blev den savet til Planker, der var 3 à 4 Tommer tykke. Arbejdet fandt Sted paa den Maade, at en Mand stod ovenpaa Kævlen med en lang, pladeformet Sav med store Savtænder og med Tværhaandtag til at styre Saven med. Under Kævlen i Savgraven stod en anden Mand og trak Saven ned, mens han oven over trak Saven opad, og saadan blev de ved, til der var savet et Snit fra den ene Ende af Kævlen til den anden. Paa denne Maade blev hele Kævlen savet ud i Planker.

Derefter blev Plankerne baaret ind i Huggehuset. En Planke blev lagt op paa Høvlebænken og ridset af efter Model i den Form, som Redskabet skulde have, saa blev Planken skaaret i Skiver, $1\frac{1}{2}$ Tomme tykke, der saa igen blev skaaret ud i tre Stykker. Den øvrige Tildannelse foregik med Baandkniv ved Skærebænken under Aftensædet i Stuen. *Tranlampen* udgjorde her den nødtørftige Belysning. Nogle af Plankerne blev med Klovsav skaaret af to Mand i tynde Plader, der brugtes til Skovblade paa Træskovle. Hos saadan en vindskibelig Husmand blev lavet Grebe, Skovle, Hammeltøj, Svingler, Klaptrær, Tøjrepæle, Harver til at sætte Jerntænder i, Hjulbøre, Tromler, Træsko, Slæder, Kaner og meget andet, alt efter som Træet egnede sig. Naar et Læs Træredskaber var færdigt, kørtes det til *Roskilde Fæstemarked*. Dertil kom Hedeboerne fra de skovløse Egne og forsynede sig med Redskaber for et Aar. Der kom ogsaa Træhandlere fra *København* og købte hele Læsset, men det var til nedsat Pris. Der flettedes ogsaa Vidjekurve og Halmkurve. Af Fæstemarkedet var der tre, to i Marts og et i April. Vi holdt i Rendestenen langs i *Algade*, og for at faa en god Plads maatte der køres hjemme fra Kl. 2 om Natten. Vi skulde køre i Skridtgang med Læsset de godt tre Mil til Roskilde; men fik vi udsolgt kan det nok være, det gik raskt hjemad, hvor vi skulde arbejde videre med et nyt Læs til næste Marked.

I *Boligerne* i de gamle Landsbyer anvendtes Egestolper til Undertømmer, Gran til Spær og Loftbrædder. Der var saa lavt til Loftet, at en velvoksen Mand løb Panden mod Dørkarm og Loftsbjælker. Vinduerne var smaa med solbrændte Ruder, der knap

var til at se igennem og med Blyindfatning, som Børnene skar af, saa det sneede ind. Der kunde godt ligge smaa Snedriver i den smalle Vindueskarm. Væggene var lerklinede og kun ca. 3 Tommer tykke. Om Vinteren sad der til Tider tyk Is indvendig paa Væggen, og naar Tøvejr indtraadte, faldt Isen ned og tog Leret med sig, saa der gik store Huller i Væggen. Vi maatte da sætte Halm for Væggene, til Frosten ophørte og Væggene kunde repareres. En Bilægger i et Hjørne skulde varme to Stuer op. Brændet var Tørv og Ovnens var ikke varmere, end man kunde holde en Haand paa den. Selvfølgelig led vi af Kulde, tyndklædte som vi var. Skorstenen var et stort Rum, forneden muret op af Ler og ubrændte Sten. Kun Skorstenshovedet var af brændte Sten. I Langsidsens ene Side af Skorstenen var muret et Fyrsted op, ligeledes af raa Sten. I den ene Ende af Fyrstedet var Bryggekedlen indmuret. I den anden Side af Skorstenen var Indgangen til Bageovnen, som stod udenfor med et Halvtag over. I en Kæde over Fyrstedet hang Gryden, hvorunder der blev tændt Baal. Til Stegepanden havde man en Trefod af Jern, hvorunder blev lagt Gløder; Panden blev sat derover. Naar der skulde røges Flæsk, blev der sat Stænger med de nederste Ender paa Fyrstedet og Knaster op ad Stængerne. Paa Knasterne blev Flæsken anbragt. I Røgetiden maatte kun brændes Bøgetræ i Ovnens og paa Fyrstedet. Op til Skorstenen var Stegerset, der tillige var Bryggers og Køkken. Op til Stegerset var et Rum med Stige op til Loftet. I dette Rum var *Salteollen*, en udhulet Træstamme, til Saltning af Flæsk. Paa Gaardene havde man ved Siden af Stegerset Mælkekamre, det var tre Smaastuer, alle med

Lergulv. Om Vinteren, naar Folkene slæbte Sne med Træsko ind i Stuen og Sneen smeltede, oprørtes Dele af Lergulvet og blev til et helt Ælte. Saa maatte der lægges Rødsand i Hullerne til om Foraaret, da Gulvet blev lappet. Det var kun faa Steder, hvor de havde Fjællegulv i en af Stuerne.

Bohavet var ikke til Stede i Overflødighed. I Dagligstuen var et langt Fjællebord, en Bordende-bænk med Panel over. Ved den ene Side af Bordet var en Gaasebænk, bestaaende af et helt Overdæk, men inddelt i Rum, hvori Gæssene rugede om Foraaret. I Lemmene fortil var skaaret hjerteformede Huller for Lufttilførselen. Naar Folkene sad paa Gaasebænken og spiste, stak Gæssene Hovederne ud af Hullerne og bed dem i Benene. Det var ikke nogen god Lugt, Gæssene gav i Spisestuen. Her var ogsaa en Dragkiste med Spejl, to à tre Kister med rundbuede Laag, jernbeslaaede i Enderne og paa Midten og med Navn og Aarstal malet paa Forsiden. Endvidere nogle Træstole, en dobbelt Seng med Halm i Stedet for Fjedermadras. En Gang havde en Snog taget Vinterkvarter i H. P. Christensens Forældres Seng. For Sengen var der Omhæng. Endvidere var i en Opholdsstue en Slagbænk, der kunde trækkes ud saa langt, at 6 Rollinger kunde ligge i den. Om Dagen var den skudt sammen og var til at sidde eller ligge paa. Det, der her er meddelt om Boligforhold, er væsentlig taget fra Optegnerens Fødehjem *Krudthuset*, men det stemmer i Hovedtrækkene med Indretning af og Bohave i alle andre gamle Boliger i Eggen. Krudthuset blev opført 1793. Det gamle, faldefærdige Hus med Storkereden i Piletræet blev nedrevet i 1914 og et nyt blev bygget i Stedet.

Den daglige *Føde* bestod af Davre, Mælkegrød eller Syltemælk (Tykmælk, som Vallen var siet fra og saa blandet med lidt Sødmælk), hvori dyppedes Rugbrød. Til Halgaaenmiddag serveredes nogle Stykker Smør- eller Fedtebrød. Middagen var Suppe, Kaal, Ærter, Byggrynsgrød og Vælling. Middagen var som „Halgomiddag“, medens man til Nadver fik Bygmelsgrød i et Fad og Mælk i et andet.

I en tør Sommer eller ved Misvækst kunde Brødkornet gaa op i høje Priser. I 1868 kostede en Tønde Rug saaledes ikke mindre end 22 Rigsdaler (44 Kr.). Meddelerens Mor har fortalt, at engang tidligere var Prisen paa Rug saa høj, at hendes Fader maatte arbejde en hel Vinter i Skoven for at tjene til en Tønde Rug; saa slagtede han en Kvie og sagde: „Æd dygtigt med Sul, Børn, og spar paa Brødet“.

I Meddelerens Barndom var det smaat bevendt med *Smørproduktionen*, baade angaaende Kvalitet og Kvantitet, hos Bonde og Herremand. Køerne blev holdt tilbage, saa de først skulde kælte henad den Tid, de skulde ud paa Græs. Om Vinteren fik de kun Hø og Halm og Vand, saa de gav ikke megen Mælk. Om Foraaret var de i en daarlig Forfatning, magre, lusede og paa Laarene sad tommetykke Skover af deres eget Møg, som de havde ligget i hele Vinteren. Først, naar de havde været paa Græs et Par Maaneder og havde fældet det gamle To, lignede de Køer.

Om Sommeren var Smørret (Græssmør) godt. Da vankede der mere Mælk, og der kunde køernes Smør oftere. Efter Høst, naar Køerne gik løse, lavedes det bedste Smør (Ævredsmør), det kunde holde sig friskt i længere Tid. Til November kom Køerne paa Stald,

og fra den Tid af var det noget elendigt Smør, man fik, beskt og harskt var det. I Vintertiden, naar der kun var lidt Mælk, blev der kun kærnet hver 14. Dag, Fløden var da sur, og Smørret blev derefter. Hos Bønderne stod Mælken paa Gulvet i Sibøtter for at bære Fløde, og det hændte ofte, naar Fløden skulde skummes af Mælken, at en eller flere Mus havde begaaet Selvmord i Mælken. Musene blev saa fisket op med Flødeskeen, og Fløden blev brugt til Smør, Mælken til Mad. I Husstederne blev Mælken sat i Fade paa Hylde under Bjælken i Stuen, hvor man opholdt sig Dag og Nat. Det var for, at der kunde blive mere Fløde paa Mælken, at den stod i Varmen. Naar Mælkefadet blev taget ned fra Hylde for at Mælken kunde blive skummet, var det, som der var blevet drysset Kanel paa Fløden — det var „Orme-mel“ (c: Træstøv) — fra Loftet, der var fuldt af Trøorme. Naar Smørret var kærnet, blev der ættet Salt og raspede, kogte Kartoffler i det, og saa blev det i smaa Smørbøtter bragt til Torvet i Købstaden, hvor det blev solgt til 1 Mark (32 Øre) Pundet, men det var vist heller ikke mere værd. Herregaardene, der havde mange Køer, og som derfor kunde kærne Smør hver Dag af frisk Fløde, lavede meget fint Smør og fik efter Datiden en høj Pris for det.

Hjemmebrygning af Øl var i Christensens Barn-dom endnu almindelig. Byg til Malt blev lagt i Blød i Vand i tre Dage. Saa blev den taget op af Vandet og lagt ud paa Loftet for at spire. Naar Byggen havde spiret, blev den tørret i Bageovnen eller paa en Jernplade med Gløder under. Derefter blev den malet til groft Mel paa en Haandkværn, som enhver havde; saa var Byggen færdig til Brygning. Der

skulde ogsaa *Humle* til Øl. Hver, som havde en Have, havde ogsaa en Humlehave. Humlerødder var fleraarige Planter. Om Foraaret blev der sat Stænger ved Roden til Humlerankerne, der blev 4 Alen høje. Opad Stængerne snoede Rankerne sig saa. I Toppen af Ranken voksede Humlen. Om Eftersommeren blev Rankerne med Humlen skaarne af og tørrede. At pille Humlen af Rankerne var et Aftensædearbejde for Mandfolkene om Vinteren. Et Bryggekar med et Hul i Bunden, en Stage, som var tilspidset efter Hullet, blev stukket ned i dette. En god Visk Rughalm blev lagt i Bunden af Karret, og ovenpaa Halmen blev saa Malten og Humlen — efter Bryggets Størrelse — lagt i Karret og saa blev Karret fyldt med kogende Vand, og dette stod da og trak i nogle Timer. Bryggekarret stod paa et højt Treben, og under Taphullet blev sat et andet Kar, og der blev saa løftet lidt paa den spidse Stage i Mærskkarret; Øllet løb saa langsomt ned i det underste Kar. I det første Karfuld var det fedeste Øl, men der kom et Hold nyt kogende Vand paa Mærskningen, og det næste Kar blev tyndt Øl til dagligt Brug. Ved Juletid blev der brygget en Tønde godt Øl, som blev gemt hen til Høst (Gammeløl). Dette gamle Øl var meget surt, men det smagte vældig godt, naar der kom rigeligt Sukker deri; det var tillige berusende. Naar Øllet var brygget og svalet noget af, kom man Gær paa det, hvorefter det stod, til det var helt koldt. Derefter blev det tvilet paa Tønden, i hvis ene Ende var anbragt en Svik, d. v. s. en Trætap med Hul i, slaaet ind i et Hul i Tønden. I Hullet i Sviken blev sat en rund Pind, som var flad i den yderste Ende. Denne Pind

trak man ud, naar man skulde have Øl i Kanden til Bordet eller paa Ankeret, der skulde med i Marken.

Bønderne destillerede forhen selv *Brændevin*. Malet Korn af alle Slags blev hældt over med kogende Vand og lavet til en tynd Vælling. Naar det var tilpas svalet, blev Mærskningen tilsat Gær, og det stod saa til Gæring i ca. 14 Dage. Der udviklede sig heraf Alkohol. Bønderne havde da Kobberbeholdere med tætsluttet Laag og en Tud i den ene Side. I saadanne Beholdere blev Mærskningen fyldt i. Et Rør blev sat til Tuden, og en Beholder blev anbragt ved Enden af Røret til Vædsken, som løb derned i. Beholderen blev sat over Gløder. Det var Dampen af Mærskningen, der var alkoholholdig. Røret paa Beholderen skulde hele Tiden være afkølet med koldt Vand eller Is, for at Dampen kunde blive til Vædske. Det blev imidlertid forbudt at brænde Brændevin, hvorfor Kobberbeholderne blev konfiskerede. Men Bønderne var snedige, de vilde ikke undvære deres Snaps. De lavede saa nogle Beholdere af Ler og brændte dem, og deri førte de atter deres Destillering. Naar de var færdige med Brændingen, slog de Beholderen i Stykker og gravede den i Jorden. Naar saa Toldransagerne kom, fandt de ingen Redskaber til Brug ved Brændevinsbrænding. Disse Lerpotteskaar kan man mangan Gang pløje op af Jorden. De gaar under Navnet *Jydepotteskaar*. Paa Museer kan man se Kobberhatte til Brændevinsbrænding. I H. P. Christensens Barndom gik flere af de gamle Bønder i en daglig Brændevinsrus og adskillige af dem endte deres Dage i en Rus. En Gaardmand faldt i en Vanding ved Gaarden, hvor han boede. Han faldt med Ansigtet i kun 3 Tommer Vand, men da han ikke

kunde rejse sig, druknede han paa denne Maade. En anden Gaardmand, der drak meget, forslugte sig en Mortensaften i et Stykke Gaasekød, som han fik i den forkerte Hals. Han faldt under Bordet som død. Der blev skyndsomst spændt Heste for en Vogn for at køre ham til Ringsted ($1\frac{1}{2}$ Mil) til en Læge. Han blev lagt op i en stiv Vogn paa noget Halm, og i strygende Fart gik det efter Ringsted til, men halvvejs var den stejle Vigersted Bakke, her gik det i en Fart ned ad den ujævne Vej, den stive Vogn hoppede slemt. Da med et fløj Kødet ud af Thomas' Hals, og Vognen blev vendt og de kørte hjem igen. Manden kom til at hedde *Kødthomas* Resten af sin Levetid.

Den Slags Træk er der adskillige af i H. P. Christensens detailrige Optegnelser.

KONGENS HUS I HARALDSTED

Ved

Erh. Qvistgaard.

I nærværende Aarbog for 1938 er der i Tilknytning til Historien om Vagabonderne i Haraldsted og Allindemagle blevet fremdraget nogle Oplysninger om et saakaldt *Kongens Hus*, der fandtes i Haraldsted i Forbindelse med den derværende Præstegaard, og det er blevet drøftet, hvad dette Hus kan være blevet brugt til, og om det muligt kan være en Rest af den gamle Kongsgaard, som maa formodes engang at have ligget der i Byen.

Flere af de Spørgsmaal, som i samme Anledning er blevet rejst, lader sig imidlertid besvare gennem Oplysninger, hentede fra gamle Breve og Regnskaber, og uden i nogen Maade at have udtømt Emnet skal vi i det følgende fremdrage visse supplerende Oplysninger.

Begyndelsen til Kongens Hus kan vistnok sættes til 1621. I en Missive af 27. August 1621 til Axel Urne, som var Lensmand paa Ringstedkloster, hedder det: „Da Præstegaarden i Harrested¹⁾ for nogen Tid siden er brændt, maa han i Kronens Skove i sit Len lade Sognepræsten faa saa meget Tømmer, som han behøver til sin egen Vaaning. Endvidere skal

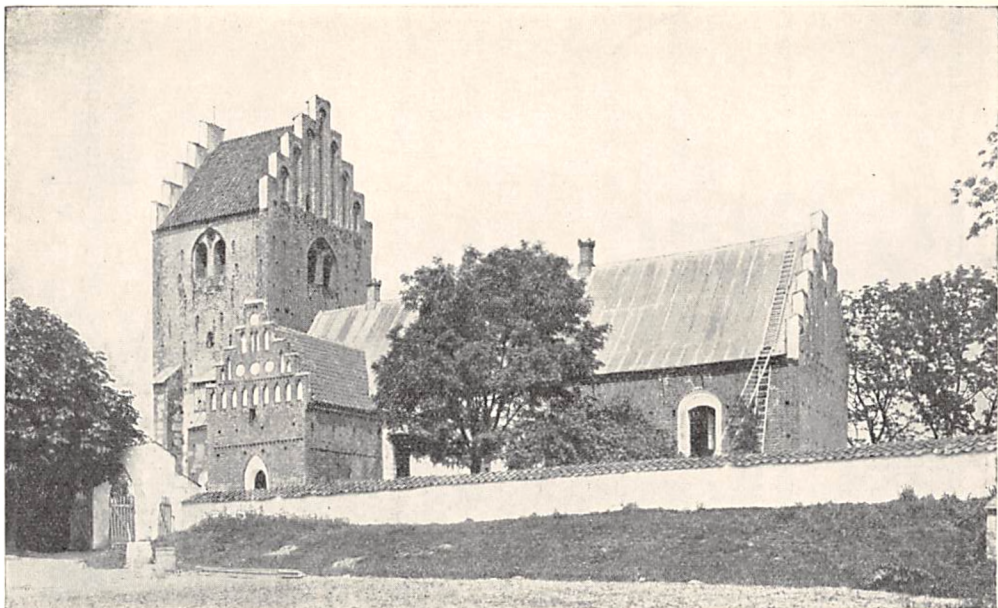
¹⁾ Haraldsted kaldtes i ældre Tid Harrested.

han lade Kirkeladen sammesteds saaledes opbygge og reparere, at Kongen kan have Natteleje deri, naar Lejligheden begiver sig saaledes, at Kongens Vej falder derhen. Bekostningen skal han føre til Udgift i sit Regnskab." (Kancelliets Brevbøger).

Under 6. Oktober 1622 faar Axel Urne dernæst, da han har berettet, at der ingen Stald er i Harrested, Kongens Ordre til med det første at lade opsætte en Stald til 12 Heste i Harrested, dog med saa ringe Bekostning som muligt, og føre Bekostningen til Udgift i sit Regnskab. (Kanc. Brevb.) Befalingen er muligvis ikke straks kommet til Udførelse, for 20. Marts 1623 befales det paany Axel Urne snarest at lade opsætte en Stald i Harrested til Kongens Heste; det tillades at tage Sten og Tømmer fra det Hus paa Nygaard, som nu tages ned. — Lensregnskaberne indeholder sikkert en Del Oplysninger om disse Arbejder, men der har ikke været Tid til at gennemgaa Regnskabsmaterialet i sin Helhed. —

„Kongens Hus“ er altsaa opstaaet paa den gamle Kirkelades Plads. Kirkelader fandtes ved saa godt som alle Kirker og var beregnede til at modtage Kirkens Korn, Tiendekornet, der leveredes som det høstedes paa Marken¹). Kirkeladerne fandtes næsten altid ved Kirkegaardsmuren, ofte sammenbyggede med denne, og vi ser ogsaa, at dette var Tilfældet med „Kongens Hus“. Rimeligvis var Kirkeladen af-

1) Naar Kirkeladen ombyggedes til „Kongens Hus“, maatte der naturligvis opstaa Vanskeligheder med Modtagelsen af „Kirkens Korn“. Disse ser dog ud til at være klarede ved, at Sognepræsten simpelthen forpagter Kirketienden, d. v. s. modtager den i sin Lade og svarer en Afgift derfor. Dette var ifl. Kanc. Brevb. Tilfældet i 17. Aarhundrede.

Haraldsted Kirke.

brændt sammen med Præstegaarden i 1621 — desuden brændte ogsaa en Bondegaard, der i den Anledning fik bevilget 1 Aars Fritagelse for Landgilde (6. Sept. 1621, Kanc. Brevb.). Den Præstegaard, som brændte i 1621, var dog næppe gammel, for det vides, at hele Haraldsted By var gaaet op i Luer i 1588 (Kanc. Brevb. 27. Marts 1588). Men „Kongens Hus“ er altsaa en ny Institution, ingen direkte Fortsættelse af en middelalderlig Kongsgaard.

„Kongens Hus“ laa ved Kongevejen. Det var en Vej, som oprindelig var bygget til Kongens personlige Brug, og at han holdt stærkt Hævd over den, ses af en Missive af 16. November 1622 til Lensmændene i Ringsted, Sorø og Antvorskov om i deres Len at optage alle Fjælene af Broerne paa Kongens egen Vej mellem Antvorskov Slot og Harrested, da det ikke er nogen Alfarvej, og ikke lade dem komme paa igen, før Kongen selv giver Ordre dertil (Kanc. Brevb.). En mere effektiv Maade at standse Trafikken paa kunde næppe tænkes.

Det ser ud til, at Forbindelsen fra Haraldsted østpaa er af nyere Dato, for 24. November 1626 faar Mogens Pax, Lensmand paa Roskildegaard¹⁾, Ordre til at give Bønderne i Lenet Tilhold om at lave Kongen en Vej mellem Harrested og Roskilde og lade den lave saa godt som muligt. (Kanc. Brevb.)

I Lensregnskabet 1646—47 omtales det, at der paa Harrested Mark blev opført 2 Huse paa ialt 24 Bindingsfag ved Kgl. Majestæts Vej, hvori skulde bo

1) Haraldsted Bønder laa iøvrigt tidligere under Roskildegaards Len, men henlagdes 16. Marts 1585 under Ringstedklosters Len. (Kanc. Brevb.).

4 Harrested Folk, som skulde have Indseende med Kgl. Majestæts Vej. Alle Regnskaberne for Opførelsen af disse Vejmandshuse foreligger. De blev bygget af Tømrer Jens Liusholt i Slagelse og Mikkel Tømmermand i Tjæreby — altsaa ikke stedlige Haandværkere — og de fik 8 Vindueskarme, hver med 4 „Slagvinduer“, det vil sige Vinduer til at lukke op, og de fik 8 Halvdøre. Husene, der ikke var lige store, det ene 20 og det andet 4 Fag, blev tækket med Langhalm, hvortil medgik halvniende Læs, som leveredes af Lensmanden paa Ringstedkloster. Særlig komfortable Bygninger har det næppe været.

En ganske livlig Trafik af kongelige Personer foregik ad Kongevejen, og Kongens Hus i Haraldsted nævnes ofte i Lensregnskaberne som „Bedested“. Vi skal anføre nogle Prøver fra Lensregnskaberne for 1640 og 1641.

1640. 25. Juni.

Der Fru Wibeche¹⁾ rejste igennem Harrested med hindes medhaffuende opvarter, leget offuer om Natten. Lamb $1\frac{1}{2}$, Høns $3\frac{1}{2}$.

1640. 22. Juli.

Der kgl. May. (o: Kongelig Majestæt) rejste till Kiøbenhaffn. Lam $\frac{1}{2}$, Høns 10.

1) Fru Wibeke er identisk med Kong Chr. d. 4. Frille, Vibeke Kruse, der fødte ham Sønnen Ulrik Chr. Gyldenløve, Kongens Yndlingssøn, og en Datter, senere gift med Grev Ahlefeldt. — Vibeke Kruse døde samme Aar som Kongen.

1640. 3. August.

Der kgl. May. rejste igiennem Harrested forspist:
Fisk 1 Oll, Høns $1\frac{1}{2}$.

1640. 19. November.

4 Roskilde Vognheste som hafve agget Hans kgl. Mayestet til Harrested — Havre $3\frac{1}{2}$ Skæpper.

4 Roskilde Postheste som hafde agget Grev Waldemar och hans medhaffuende. Havre $3\frac{1}{2}$ Skæpper.

1640. 11. December.

Fire Heste for Frue Wibeches Vogn som agget hinder sielff — Havre $3\frac{1}{2}$ Skæpper.

4 Roskilde Heste som haffuer agget Ulrik Christian. Havre 4 Skæpper.

1640. 14. Marts.

2 Antvorschouff Vognheste som haffuer agget Kong. May til Harrested. Havre $1\frac{1}{2}$ Skæpper.

1641. 17. Juli.

Blef forspist udi Harrested der Hans Mayestæt rejste til Kjøbenhavn, fordrucket — 5 Kander tysk Øll, Kanden 10 Skil. 5 Potter Vin — Potten 14 Skil.

1641. 29. Juli.

Der Frue Wibeche rejste igennem Harrested. — Høns $1\frac{1}{2}$.

1641. 9. August.

Da hans førstelige Naade Prinsen rejste fra Antvorskouf til Kjøbenhavn — Tysk Øll 5 Kander, Kanden 10 Skil. 5 Potter Vin — Potten 14 Skil., giffuet for Krebs og Ellridtser (en Slags Fisk) $\frac{1}{2}$ Ort.

1641. 29. Oktober.

Der hans Mayestæt kom fra Holstein och rejste til Kiøbenhaffn bleff fordrucket 8 Kander Tydsk Øl. 5 Potter Win.

1641. 11. December.

2 Roskilde Postvogns Heste som haffde agget Doctor Fabritzius¹⁾ — Havre 1 $\frac{1}{2}$ Skæpper.

Som man ser, har her ret ofte været kongeligt Besøg; de kongelige har indtaget Maaltider eller nydt Forfriskninger, ligesom Hestene har faaet deres Foder; kun sjældnere har der været Tale om Overnatning. Alle Udgifterne er afholdt af Lensmanden i Ringsted, der vel har sørget for at have Spisekammer og Kælder i Haraldsted forsynet samt draget Omsorg for, at der fandtes Havre til Hestene.

Der lappes ogsaa stadig paa „Kongens Hus“ i Haraldsted. I 1646 blev der lavet en ny Vindeltrappe „op til Kongens Hus“ og sammesteds repareret paa Taget over Svalen.

I 1648 er der blevet bygget nyt Køkken paa 4 Fag; til Loftet medgik 4 Tylt Fyrrebrædder og 300 Søm, og Regningen fra Tømreren, denne Gang Adser Petersen i Torp, omfatter endvidere en ny Køkkendør og 4 Vindueskarme, hvoraf den ene havde Vindue til at lukke op.

Men helt tilfredsstillende for de kongelige Herskaber har det ikke været, og Lensmanden, Jørgen Seefeldt Christoffersen, den lærde Bogsamler, hvis

¹⁾ Doctor Jac. Fabritius blev 1637 Livlæge hos Chr. IV. Han døde her 1652.

Bibliotek Svenskerne senere tog som Krigsbytte, har sikkert ogsaa følt sig lidt beskæmmet over, at han ikke kunde byde paa noget bedre. Med saadanne Følelser har han formodentlig skrevet følgende Brev til Kongens øverste Sekretær, Erik Kragh til Bramminge¹⁾:

Kiere Erik Krag, synderlig gode Ven, nest min venlig Hilsen, Taksigelse och ald tjenstvillighed forarsages Jeg hermed hannem att molestere, venligen bedendis Jeg derpaa maatte faa Kongl. May'sts naadigste milde Suar, som Jeg allerunderdanigst er forventendis anlangende den bygning i Haraldsted.

I. Efterdi Kongl. May'st vill haffue sit gemak i det ny Hus ud mod Byen och derfor vill haffue Køchenet paa et andet Sted, icke saa nær ved samme gemak (som nu er ordinerit efter den Højloflige sal. Herres mening til Borgestue) som det nu er, da vill Køchenet flyttis och anordnis i den anden ende aff porthuset, som nu er stalden. Och dermed haffuer mand da ingen Stald, thi Stalden kand icke heller være saa nær Hans Kongl. May'sts gemak. Huorfor mig siunes att da vill være fornøden, et andet Porthus att lade bygge, fra Kierkegaarden och ned till gaden, huor der kand giøris en Stald. Och da sette end it tabulat (∩: Etage) paa det porthus som nu staar, huori Hans kongl. May'st Sengekammer kand bliffue. Och da vil der afbrydis tvende Fag aff Prestens forlade (fordi Platzen falder ellers for Sneffver) som hannem da vill bevilgis tømmer til at bygge igien med paa itt andet Sted. (Jeg mener

¹⁾ Brevet findes i Rigsarkivet, Top. Saml. paa Papir. 1654.

undertømmer aff fodstøkker, stolper, ti fyrtømmer kand hand faa til Kiøbs och derfor faar att forskaffue sig dett self). Nu vid Jeg icke huad Hans kongl. Majst. naadigste villie herom kand være, saavel som om att lade sette fem Fag Hus til dett gamle Konghus for att bygge Platzen ind och faa logementer noch. Jeg haffuer fortøfvet hermed indtil nu at spørge mig for, formedelst mand haffuer altid ført tidinge hid fra Kiøbinghafn, att Hans kongl May'st hafde en Rejse for her igennem ad Jutland och Holsten och formente da best paa Stedet det at kunde vise och faa best resolution och Suar derpaa, naar Hans May'st var self nærværendis paa samme Steder. Mens nu gaar Tiden och huad tømmer som feldis skall, kand icke gafnligen længer med opholdis indtil i første kommedis Nede (gl. Udtryk for „Maanen i Næ“) och tilmed er dette noget anderledis end som tilforn betænkt och affgivet var, huorpaa vil giøris ny ofverslag, om det ellers saaledis skal forfærdigis. Beder derfor att Erik Krag ville vell giøre og fly mig herpaa noget godt Suar.

II. Saa haffuer ald min forhaabning verit att vor Herre skulde vild vnndt os vinterføre, eftersom ellers andre Aaringer hafuer undertiden verit. Mens (vi) endnu aldellis intet vinterføre haft hafuer, frygter ochsaa, eftersom det sig ochsaa lader anse att vi ej heller faar dett i Aar och derfor de nødvendige materialier icke kand samle, som er Tagsten, mursten, kalk och fyrtømmer, deller och andet saadant som fra Ladestederne ved Søsiderne, eller Købstederne skall hentes, som i saa besværlig ond vej icke muligt er foruden Bøndernes fordervelse nu at bringe tilsammen. Saa jeg frygter att skulle herved fortiene Unaade ligesom det var min forsømmelse att det icke er allerede til-

sammen bragt. Beder derfor paa det venligste, att Erik Krag heri vill ochsaa paa mine Vegne gjøre underdanigst baade erinnering och undskyldning. Lehnnet er lidit, Bønderne som til Closteret høre ere faa i comparationer mod andre Lehn paa begge sider. „Durchtog“ (Gennemrejse) och Eckerne (Ægtkørsel) ere her lige saa store och mange som paa andre (Jeg taler intet om de Lehn huor saadanne Durchtog och Eckerne ej falde) Lehn ved Landevejen ligge. Och naar Februarius er forbi och Bonden skal pløje och siden følger strax Saatiden paa, saa Jeg icke seer huorledis jeg skal komme vel til Rette med denne bygning. Hafde Jeg haft gott vinterføre, hafde intet skuld manqverit paa saavit jeg burde heri att gjøre til Hans May'st tjeneste, sed ultra posse nemo obligatur (∴ ingen er forpligtet udover sin Evne). Och maatte det heri ansees, ville Jeg æstimere mig lykosalig. Vil hermed haffue Erik Krag med alt kiert haffuende Gud allmechtigste befalet.

Ringsted Kloster, d. 1. Febr 1654.

Jørgen Seefeldt Christoffersen.

Forventende it gott Suar. iterum vale (∴ farvel igen).

Udenpaa Brevet skrevet:

Erlig och velbiurdige Mand Erik Krag til Bramminge, kongl May'sts Offuerste Secreterer. Min synnderlig gode Ven venlig tilskreffuet.

Nogen skriftlig Ordre fra Kongen til Ringstedlensmanden om Iværksættelsen af Byggearbejder er ikke funden, men Lensmanden kan jo have erfaret Hans Majestæts Ønske ved et af Kongens ikke sjældne Besøg i Haraldsted.

I 1654 og 1655 blev der bygget meget om paa Kongens Hus, det fik en betydelig Udvidelse. Gullandsk Tømmer blev hentet i Køge, 10 og 12 Alens Tømmer, og 5000 Mursten blev tilkørt fra Sorø Kloster, medens man fandt 1000 gamle Tagsten paa Ringsted Kloster „som er tagen aff Husene i Lade-gaarden“.

Det ser ud til, at man har bygget det foreslaede nye Porthus, derimod ikke de 5 Fag, som skulde forbinde det med det gamle Kongens Hus og derved „bygge Pladsen ind“, som det hedder i Jørgen Seefeldts Brev.

Murerarbejdet blev udført af Niels Tammesen i Allindemagle og af Jørgen Murmester i Ringsted. Paa det nye Hus blev Grunden sat af Kampesten, udspækket med Kalk, og iøvrigt synes Huset at have været grundmuret. Der blev indrettet et Gemak, som iøvrigt blev delt ved et Skillerum, der blev indrettet to Sengekammere, hver med sit „Lillehus“¹⁾, — Lillehusene siges udtrykkeligt at være grundmurede — og desuden var der en Forstue. Væggene var kalkede, og Gulvet formodentlig af Mursten; det blev i hvert Fald lagt af en Murer. Der blev indsat 4 Dørkarme og 8 Vindueskarme i Bygningen, og det ene „Lillehus“ blev forsynet med en kostbar Laas, ligesom der kom Laas for Yderdøren. Bygningen fik 52 nye Vinduer, formentlig Ruder, som leveredes af Glarmester Reiner Hansen ved Sorø, og der omtales 120 Vinduesstænger til at sætte paa Vinduerne og fir-kantede Stænger til at hæfte i Vindueskarmene, det

1) „Lillehus“, ogsaa ofte kaldet „Hemmeligheden“, svarede til Nutidens Toiletter.

er ikke helt klart, om det her drejer sig om Sikringer mod Indbrud eller Blyindfatninger.

Stort har Huset ikke været; Tømmeret er kun 10 og 12 Alen langt, og de forbrugte Materialmængder er beskedne. Samtidig er foretaget Reparationer paa det gamle Kongens Hus. Det gamle „Lillehus“, som nok var skrøbeligt, blev stivet af med et Jernanker om Hjørnet. Paa det gamle Kongens Hus var der en Svalegang, det var den, der blev repareret i 1646, og den kræver bestandig Reparationer. Der blev 1656 lavet et „Sprinkelværk“ (o: Stakit) for 7 Væggerum (o: Fag) Hus, og det ser ud til at Stakittet har fortsat ad Trappen ned til Jorden. Tækkemanden Poul Hansen i Sandby tækkede med Langhalm en Svale, som staar inde i og uden for 9 Væggerum Hus — det kunde se ud til, at der var Svale paa begge Sider af Bygningen. Snedker og Tømmermand Adzer Pedersen i Ringstedtorp gjorde en ny Svale med Kvist ovenover og forbedrede Trinene i den gamle Vindeltrappe.

Taget var Halm — der medgik 2 Læs Langhalm i 1654 og 3 Læs i 1655 — og det blev syet med Halmsimer, som blev snoede af Jens Pedersen i Ringsted — der ser ud til at have medgaaet 300 Favne Halmsimer til Fastsyning af hvert Læs Langhalm. Tagstenene ser ud til at have været brugt til „Render“ samt til Overdækning af 2 Fag nybygget Hus, maaske „Lillehuset“.

Der omtales nødtørfte Reparationer i Stalden, hvor bl. a. Døren og Krybberne blev fornyet tillige med Understanderne; formodentlig har Kongens Heste været Krybbebidere. Derimod sker der ikke noget med Køkkenet.

Vi slutter med at meddele lidt — med Lensregnskaberne som Kilde — om nogle af de Gæster, der i 1650'erne aflagde Besøg i Kongens Hus i Haraldsted. Det er af Interesse at se, at Præsten nu optræder som Vært paa Lensmandens Vegne. At Kongen under Ophold i Haraldsted ogsaa har betragtet sig som Præstens Gæst, tør næsten sluttes af, at et fra Haraldsted i 1646 udstedt Kongebrev er dateret Haraldsted Præstegaard og ikke som man muligt kunde have ventet, Vort Hus i Haraldsted. Præsten aflægger overfor Lensmanden Regnskab for Fortæring i Forbindelse med de kongelige Besøg, og vi ser, at der efterhaanden sjældnere bliver Tale om egentlig Bepispning. Man maa derfor gaa ud fra, at Gæsterne selv har medbragt Maden, som formentlig er blevet tilberedt i det Køkken, som fandtes i Kongens Hus. Præstens Leverancer har derfor hovedsagelig bestaaet i Øl og andre Drikkevarer, Fourage og Lys. Den mange Gange nævnte Frederik Jensen Busk var Sognepræst i Haraldsted i Aarene 1640—58; han kalder sig undertiden ogsaa Frederik Jensen Skov. Det ses ikke, at han har oppebaaret nogen Løn for sin Stilling som Vært i Kongens Hus, men han har muligvis tjent lidt paa Leverancerne og lejlighedsvis selv faaet et Glas med. Han har ogsaa nu og da kunnet afsætte nogle af de Fisk, han fangede i sine Ruser i Haraldsted Sø, hvor Fiskerirettighederne i 17. Aarh. var forpagtet af Sognepræsten. Vi anfører i tilfældig Orden nogle af de mange Gæster.

1654. 24. Maj

rejste hans fyrstelige Naade Printzen til Judland med sit Følge og laa i Harrested om Natten. De

fik til deres Trachtement hos Hr. Friederich, Præsten samme Sted, $1\frac{1}{2}$ Tdr. Øl for 7 Daler og lius for $1\frac{1}{2}$ Mark.

1654. 13. Oktober.

Da Landgreff Friederich Fritz af Hessen rejste til Sverrig, laa han i Harrested om Natten og bekom til sig og sine Folk Trachtement hos Hr. Friederich samme Steds Øl for 3 Daler och lius for $1\frac{1}{2}$ Mark.

Samme Tid giffuet Jacob Kræmmer i Ringsted for 23 Potter Win som iligemaade til Greffuens trachtement er forbrugt. Potten 12 Skilling.

1655. 4. September

kom Printzen her til Harrested der han rejste ofuer til Fyn att hyldis. Holt Middagsmaaltid her met sitt Folk. Bekom til disses traktement Øll for halvfjerde Daler.

1655. 27. September

der Printzen kom her til Harrested tilbage igjen och holt Middagsmaaltid her med sit Folk, bekom til dieres traktement Øll for halvtredie Daler.

Frederik Jensen Busk.

1655. 16. August

kom Hertzog Ernst Gynter her til Harrested om Aftenen met nogle aff sin comitat (o: Følge) och folk och holt Afftens Maaltid her. Och om Andendagen kom her flere af hans Folk och holt her Middagsmaaltid. Bekom til dieres tractement Øll for trej Daler.

Noch for lius to Mark.

Frederik Jensen Busk.

1655. 15. August

kom her till Harrested thii af Førstindens Folk aff Lynenborg och bekom Middagsmaaltid her. For enhver en Mark, er 10 Mark, noch Øll for trej Mark.

1655. 20. August

kom Førstinden aff Lynenborg met hendes comitat her till Harrested og holt Middagsmaaltid och bekom de till dieres tractement Øll for trej Daler.

Frederik Jensen Busk.

1655. 6. Juni

der Hans Printzelige Naade holt Middagsmaaltid her i Harrested met sit Folk bekom de till dieres tractement to Tønder Øl, derfor sex Daler.

Frederik Jensen Skov.

1653. 2. November.

der hans førstelige Naade Hertug Ernst Gynther rejste igiennem Harrested och til Kjøbenhaffen er fordrucket Vin 10 Potter, som er kjøbt hos Claus Pouelsen i Ringsted och giffuet hannem for Potten 12 Sk. er = 1 Rdl. 1 Ort.

1653. 3. November

ankom Anderchouff (o: Antvorskov) Postvogns Kudsk som agede Dronningens Hoffmesterinde til Harrested.

1654. 18. Februar

giffuet Hr Frederich i Harrested for adskillige Forretninger, som er giort d. 5. 23. 24. September och den 1. November 1653 da hans Kgl. Majestæt

er rejst frem og tilbage igiennem Harrested saavel som Dronningens Broder och Hertug Ernst Gynter Penge 7 Rdl. $\frac{1}{2}$ Ort och 4 Skilling.

11. Marts.

Giffuet Hr. Frederich for 1 Td. Øll som er drucket da Hertug Ernst Gynter rejste igennem Harrested Penge $\frac{1}{2}$ Rdl $\frac{1}{2}$ Ort $7\frac{1}{2}$ Skil.

30. Marty 1654.

Giffuet hannem for 1 Td. Øl fire Daler och Lius for 1 Daler som er medgaaet da Hoffmesterinden rejste igiennem Harrested och till Kiøbenhafn och strax tilbage igien med kgl. Majestæts Børn och medhafuende Folck er Efter Beviis 3 Rdl $\frac{1}{2}$ Ort 8 Skil.

Anno 1652 dend 26. May

Da Kongl. May. rejste fra Kjøbenhavn och til Kolding til Kgl. May Heste Havre 1 Tønde. och samme Tid bleff Kjøbt hos Claus Pouelsen i Ringsted som til Hofftiernes Maaltid bleff forbrugt Vin 15 Potter à 12 Skil.

Er giffuet Kgl May. Hunde till Brød efter Marschalkens Bevis — $1\frac{1}{2}$ Mark.

1652 dend 2. August

Ankom tvende Anderschows Postvogns Kudsker som agde Kgl. May. Hoff Prædikant till Harrested.

Præsten Hr. Frederik Jensen Busks Kvitteringer.

Fortegnelse paa Fortæringen herudi Harrested der velb. Hoffmarschalk var her med sit Medfølgende

Comitat 18 Personer d. 6. August som bekom Mad om Aftenen och siden Frokost om Morgen.

Tilsammen 6 Dl. noch for Øl — 2 Dl. 2 Mark.

1652 dend 1. August.

Først var velbaarne Hoffmesterinden her med 8 Jomfruer og 9 Piger.

Desligeste velb. Bjørn Kaas och en anden Tydske Hermand. Foruden dennem 30 andre Personer, er til sammen 50 Personer, hver et Maaltid Mad à 1 Mark slett — er 12 Dl. 2 Mark.

Bleff fortæret $\frac{1}{2}$ Tønde Øl — 4 Dl. 4 Brød til Hundene à $\frac{1}{2}$ Mark er 1 Daler. Strøelse til 22 Heste 2 Dal. 2 Mark.

1653 den 18. och 19. Februar

da Hans May. var her med sit Følge bekom de 2 Tønder Øl — 8 Daler. Noch lius for 1 Daler.

Kongens Hus, der som vi har set blev bygget i Chr. IV.s Tid, havde sikkert sin Glansperiode under Chr. IV og Fr. III. I de fattige Tider, som fulgte efter Svenskekrigene, er det formodentlig gaaet i Forfald og af den Grund blevet mindre egnet til sit Formaal, hvorfor man i Chr. V.s Tid har besluttet sig til at nedrive det. Nogen Pragtbygning har det aldrig været, men det brogede Liv, som udfoldede sig der under de kongelige Besøg, har dog paa en egen Maade bidraget til at kaste Glans over Stedet, og det er sikkert blevet følt som et stort Tab for Byen, da Kongens Hus omsider blev revet ned.

SMAASTYKKER

Naar Bytrommen kaldte.

Naar Bytrommen i gamle Dage lød gennem Købstadens Gader og kaldte Folk til Vinduer og Døre — hvad kunde der da være paa Færde? Var det onde eller var det gode Tidener, der blev publiceret? — Ja, saaledes tænkte vel Byens Borgere, naar de hørte Trommen. Thi naar Bytrommen lød, kunde det betyde saavel sørgelige som glædelige Tidener. Trommen lød, naar der var Ildebrand, eller naar anden Fare truede Byen. Den lød, naar Byens Borgervæbning skulde kaldes til Vaaben. Den kaldte Borgerne til, naar disse skulde møde til Sprøjtemønstring. Den lød, naar der kom en Vogn med Fisk til Byen. Auktioner blev bekendtgjorte ved Hjælp af Trommen. Bekendtgørelser fra Politiet blev udraabt paa Gaden under Ledsagelse af Trommehvirvler o. m. a. Byens Tamburmajor, eller den kommunale Trommeslager som han senere blev benævnt, var saaledes en overmaade vigtig Person. Dog er det særlig fra Sprøjtemønstringernes Tid, der hørte til et Par af Aarets vigtigste Begivenheder, at den gamle Bytromme bedst vil huskes. Der fortælles, hvorledes man i Ringsted for snart 100 Aar tilbage, i Konferensraad, Byfoged Harhoffs Tid, naar der var Sprøjtemønstring i Byen, hver Gang en Sprøjte skulde træde i Funktion,

ogsaa her lod Trommen lyde som en festlig Optakt til denne betydningsfulde Handling. Konferensraaden inspicerede selv Tropperne ved disse Lejligheder. Som Regel kom Sprøjten altid for sent, naar en Ildebrand indtraf. — Hvad Tamburmajoren angik, var ofte alt

Johs. Scheuermann,
Ringsteds sidste kommunale Trommeslager.

nedbrændt, længe før denne naaede igennem Byens Gader. Det var heller ikke ualmindeligt, naar endelig Sprøjten og Mandskabet efter stort Besvær var mødt paa Brandstedet, at Sprøjten da ikke var i Orden.

Man har fortalt mig om en saadan Ildebrand, at da Sprøjten endelig naaede frem til Brandstedet og skulde til at sprøjte, havde man glemt at fylde Vand paa. Efter store Anstrengelser naaede man dette og

begyndte at sprøjte. Pumpeværket hvinede og skreg af Tørhed og maatte smøres. Man kilede paa igen; men saa indtraf det nederdrægtige, at Slangen var revnet paa flere Steder, og Vandet sprøjtede ud til alle Sider undtagen der, hvor der skulde sprøjtes.

Der er ogsaa fortalt mig et andet lille Træk fra Ringsted, som giver et Billede af den Tids Sagtmodighed, ligedes passeret i Konferensraad Harhoffs Tid.

Den daværende Ringer ved Sct. Bendts Kirke tog sig jævnlig nogle store Snapse. En Dag var der udbrudt Ildebrand i Byen. Ringeren, der jo havde den Opgave at skulle ringe med Kirkeklokkerne, hvilket var Skik og Brug dengang ved Ildebrandstilfælde, kom med stor Sindsro og spurgte Konferensraaden:

— Skal der klemtes, Hr. Konferensraad?

— Ja, gu' skal der klemtes! fo'r det brøstigt ud af Konferensraaden.

Saavidt vides, var samme Ildebrand overstaet, inden Ringeren naaede at faa Klokkerne i Gang. Samme Ringer tog ogsaa Fejl en Dag og ringede til Middag Kl. 11 i Stedet for Kl. 12, hvad der skaffede ham en kraftig Røffel fra Konferensraaden, der havde sit Kontor over for Kirken og forbavset havde iagttaget denne Tidens kunstige Fremrykning.

Den sidste kommunale Trommeslager i Ringsted, som endnu kan huskes, var afdøde Musikdirektør Johs. Scheuermann, der sikkert var Kongen over dem alle. Ingen kunde som han sende Trommehvirvler ud over den ganske By. Flot var han at skue, naar han kom marcherende gennem Byens Gader, smilende og hilsende til alle Sider, ikke mindst til Damerne, og ligefrem ødslende med sine Trommehvirvler.

Den gamle Bytromme er forlængst lagt hen, den

er nu kun en Museumsgenstand. Dog vil den stedse bevare sin Plads i Historien som et Minde om gamle Dages Sæder og Skikke.

Lauritz Hansen.

Minder fra Borgervæbningens Dage.

I Aaret 1855, i September Maaned, indtraf en stor Begivenhed i den gamle midtsjællandske Købstad, Ringsted, idet Kong Frederik d. 7. var Byens Gæst i 4 Dage, hvor han personlig ledede Undersøgelserne ved Aabningen af Kongegravene i Sct. Bendts Kirke. Kongen, der ledsagedes af et stort Følge, boede selv i nævnte Dage hos Provst Steenberg i den gamle Provstegaard, der dengang laa paa Torvet. Det var store Festsdage for Ringsted. Byen var illumineret. Der var Tappenstreg gennem Gaderne og Koncert paa Torvet af en Afdeling af H. C. Lumbyes Orkester, der ved denne Lejlighed ledsagede Kongen. Ogsaa for Byens Borgervæbning var det store Dage. Denne mødte op til Ære for Kongen i fuld Galla, der bestod af hvide Benklæder, lange, sorte Frakker, høj Hat, Gevær og Sabel.

Disse vældige Krigere maatte stille hver Dag paa Torvet, saalænge Majestæten opholdt sig i Byen.

En lille pudsig Episode indtraf i de Dage indenfor Borgervæbningen. — Skomager Peder Hansen Nohr, kaldet „Høje Nohr“, hørte ogsaa til disse gæve Krigere.

Kongen ønskede den første Dag at hilse paa hver enkelt af dem. Da Turen nu kom til „Høje Nohr“, og denne skulde gøre Honnør for Kongen, slap han Geværet med den ene Haand, tog den høje Hat af og bukkede, hvorved Bøssen faldt fra ham. Kon-

gen lo højt og udbrød: — Hør, min gode Mand! Naar man gør Honnør, beholder man Hatten paa og Hænderne paa Geværet.

Der hvilede et Skær af Komik over Datidens Borgervæbning. Denne bestod hovedsageligt af Haandværkere og Smaahandlende, hvoraf flere med fremstaaende Mave tog sig uhyre komiske ud i Uniform. De hvide Bukser var ofte krympet ind og adskillige Tommer for korte. Nogle af de gæve Krigere førte sig med en Værdighed, der ligeledes virkede komisk, andre med en Ligegyldighed og Skødesløshed, der ikke mindre fremhævede Latterligheden. Dertil kom, at dette komiske Skær yderligere forøgedes ved det paatagne brøsig, militæriske Væsen hos Borgervæbningens Befalingsmænd; man maatte uvilkaarligt tænke paa, at en saadan krigerisk udseende Borgerkaptajn med Sabel i Haand var den samme Mand, som man i Gaar saa bag Disken i Kramboden.

Yderligere skal bemærkes, at den Kommanderende ofte var den Meniges Ligemand i borgerlig Henseende, hvilket gjorde det endnu vanskeligere at opretholde Disciplinen.

Borgervæbningen, der hvilede paa en Forordning af 1801, var en almindelig Sikkerhedsforanstaltning for Byerne, men opnaaede aldrig den rette Betydning som Støtte for Ordenens Opretholdelse og var i de senere Aar, indtil den blev ophævet ved Lov af 1870, en forældet Institution.

Lauritz Hansen.

Hvorledes man i Ringsted narrede Vægterne.

De ældste nulevende Ringstedere vil endnu kunne huske de gamle Vægterhuse, som havde deres Plads forskellige Steder i Byen, — et paa Torvet, udfør Sparekassen, et i Nørregade, et paa Lille Torv og et paa Næstvedvej.

Naar Vægterne var færdige med en Tur, satte de sig som Regel til Rette i deres lille Hus for at blunde lidt, inden de ved næste Timeslag skulde paa Vandring gennem Byens Gader igen. Det kunde ogsaa ske, at de tog Plads paa en af Byens Trapper.

Vægterhusene var fastgjorte paa en Jernstang, der gik op i Sædet, og kunde drejes rundt efter Vinden. Der var lige netop Plads til Vægteren. Med disse Skilderhuse drev Byens Læredrenge og andre Spøgefugle deres Løjer. Det var særlig Skomagerdrenge, der var paa Spil, og af Skomagerdrenge var der i Ringsted særlig mange. (Ringsted var jo i gamle Dage Skomagernes By). Det var en meget yndet Fornøjelse for Gavtyvene at liste sig hen til Vægterhuset, naar dets Beboer fredeligt sad og blundede, og dreje det rundt i fuld Fart. Naar Drengene endelig slap deres Tag, varede det ofte endnu en Stund, før Huset standsede, og den mere eller mindre søsyge Mand kunde komme ud. Ifald de opfindsomme Knægte desuden kunde faa fastgjort en af deres Læstekroge paa Kanten af Huset, var der særlig Fart i Karussellen. Det hændte naturligvis ogsaa, at der vankede en over Fingrene af Vægterens Stok.

Overfor saadanne Gavtyve kom Vægteren næsten altid tilkort. Hans store Kappe og tunge Støvler gjorde det besværligt for ham at faa fat i sit Offer, der jo var langt lettere til Bens.

Man har fortalt mig, at der særlig var een Vægter, „Ole Vægter“, eller „Ole Mand“, som han altid blev benævnt, hvem Drengene særlig interesserede sig for. Samme Ole Mand var ikke af de modigste, og dette vidste Drengene. En Aften, da han gik en af sine vante Ture, saa han pludselig et hvidt Spøgelse komme hen imod sig. Ole standsede rædselsslagen, bredte højtideligt Armene ud og raabte med rystende Stemme: — Er du en Aand, saa vig fra mig, men er du et Menneske, saa sig det!

Nævnte Aand, der repræsenteredes af en Skomagerdreng med et Lagen over sig, kunde ikke længere opretholde Situationens Alvor og gav sig til at le højt. Da Ole Vægter opdagede, at han havde været til Nar, fik han pludselig et Overmaal af Mod og forsøgte at forfølge omtalte Spøgelse, men opnaede som sædvanlig kun at faa udgydt en Salve af Kraftudtryk, af hvilke han ejede en Rigdom.

Det var ogsaa meget almindeligt, naar Ole Vægter skulde begive sig paa en af sine Ture, at han da blev efterfulgt af en Flok Dreng, der efterlignede hans Sang eller Raab og undertiden helt forhindrede ham i at faa begyndt. — Hold Kæft, Dreng! *Jeg er ude* med Raav'et! (Raabet — ude at raabe).

Ogsaa et andet lille Træk fra Ringsted giver et morsomt Billede af Nattelivet i den lille Købstad i gamle Dage. Man søgte paa alle mulige Maader at drive Gæk med Vægterne. En Nat var nogle af Byens Spillemand paa Vej hjem fra et Bal, hvortil de havde spillet. De fik da den barokke Idè, at Orkestrets Basspiller med sin Kontrabas skulde postere sig i Byens Nødtørftshus, der i gamle Dage havde sin Plads paa Torvet. Et Øjeblik efter lød i den sene Nattetime

Kontrabassens dybe Toner ud over Torvet til stor Moro for de andre Spillemand. Resultatet udeblev ikke. Vægterne for forskrækkede til. Aldrig havde *de hørt saa mærkelige Lyde* fra dette Hus.

Der var trods alt noget hyggeligt og fredeligt over de gamle Vægtere, naar de gennem Nattens Timer sang de vemodige og smukke Vægtervers, indtil de til Slut lod Morgentimernes Sang lyde for atter at kalde den sovende By til Live.

Lauritz Hansen.

Krohold og Brændevinsbrænding.

I en Pakke Arkivalier i Rigsarkivet, betitlet „Krosager“, findes bl. a. en lang Klage fra nogle Købstadborgere. I denne henvises til en Forordning fra 1700, som paabyder, at alle Kroer, der ligger inden for en Afstand af 2 Mil fra en Købstad, skal købe deres Forbrug af Øl og Brændevin i Byen og maa ikke selv brygge og brænde. Dog har mange Kroer ansøgt med saa plausible Grunde, at de har faaet Bevilling, skønt de ligger nær ved en Købstad. Der henvises ogsaa til en Forordning fra 1734, som siger, at det ulovlige Krohold med Bryggen og Brænden har taget saadan Overhaand paa Landet, at der „fast udi hvert Sogn og Bye findes Mængde af Kroer og helst Brændevins-Kedler, hvilke meget skal have contribueret til Købstædernes Foringelse, og hvis derpaa ey i Tide med Alvorlighed vorder raadet Bod,

ey allene fordærver Købstæd-Handelen men end og foraarsager en mærkelig Afgang udi Consumtions-Intraderne" (Forbrugs Afgifterne).

Man vil bemærke, at det er „Konkurrencehensyn" og ikke Følelsen af Drikkeriets Skadelighed, der har fremkaldt Klagen; men omend Regeringen maaske „med Alvorlighed" har taget sig af Sagen af Hensyn til den nævnte Indtægts Føringelse, synes dette — efter Klagen at dømme — ikke at have frugtet syndeligt.

Klagerne udtaler, at den, der paa Borgerskabets Vegne paatager sig „den allernaadigst tilladte Inquisition om ulovligt Krohold, Bryggen og Brænden samt Brændevins-Kedler paa Landet", maa paa et saadant Undersøgelsestogt være „escorteret af en Del bevæbnede Militairer, saasom de ellers staaer Fare for at miste Liv og Lemmer." Der foreligger nemlig flere Eksempler paa, at Bønderne har overfaldet og mishandlet saadanne Undersøgere. Selv om en Undersøger har været saa heldig at konstatere en Ulovlighed uden at miste Livet, er Sagen dermed langtfra i Orden. De vedkommende Betjente paa Landet indfinder sig i Retten og gør saa mange Indvendinger og „vidtløftige Protocollationer, som tænkes kan", for at fri de skyldige for Straf og for at gøre Sagen saa meget mere kostbar for Borgerskabet, der maa betale Tingsvidner og dobbelt Salær til Sagfører, hvilke Udgifter langtfra kan dækkes af de 6 Rdl., som den skyldige eventuelt idømmes i Bøde.

Forordningen paabyder ganske vist Amtsbetjentene og Herskaberne straks at betale de idømte Bøder — dog med Regres mod de skyldige, og den siger ogsaa, at kan Lovovertræderen ikke betale Bøden,

skal hans Uformuenhed bevises, og han skal „befordres til næste Fæstning at arbejde“, men „naar en Regning skal stilles op med Hensyn til mange forskellige Forhold, bliver de fleste Bønder uformuende, og Købstæderne faar intet for deres Omkostninger“.

Amtmand Løwenørn, Antvorskov (1751—1779), har ladet foretage Eftersyn i forskellige Kroer i Amtet og meddeler bl. a., at Afgiften for Kromand Per Abildgaard i Fuglebjærg skal forhøjes fra 4 til 10 Rdl. Kromanden erklærer, at han kan ikke give mere end 4 Rdl., da der „gennem Byen ey er nogen Passage fra Købstad til anden uden alene fra Slagelse til Næstved, som er ikkun af ringe Betydenhed, og Vejen til Corsør og Schieldschiør gaar uden om ved Dahlmose Kro, hvor Passagen nu er“. Derfor har han kun ringe Søgning og slipper ogsaa med 4 Rdl., hvorimod han lover at tage sit Forbrug i nærmeste Købstad. Fuglebjærg Kro havde faaet en Bevilling ¹²/₁₁ 1692; men Amtsregnskabet for 1725 oplyser, at der aldrig har været svaret Konsumtion af den. Kromanden Christoffer Fass har aldrig svaret Skat og kan heller ikke godt — Motiveringer er den samme som ovenfor nævnt.

For Kroen „Sorø Lille Ladegaard“ sættes Afgiften for Brændevinsbrænden til 10 Rdl. Borgerskabet i Sorø, som har Gaarden i Forpagtning, erklærer, at de ikke vil give mere end efter den med „Sorø Ridderlige Academi“ oprettede Kontrakt, hvorefter der er lovet Frihed til at brænde Brændevin. Der forlanges, at der paa Stedet skal være en Kedel paa $\frac{1}{4}$ Td., men ved et senere Eftersyn findes intet Brændevinstøj i Gaarden. Værten, Jørgen Frederichsen, erklærer,

at han er Borger i Sorø og derfor fra Akademiet har Ret til at brænde selv.

„Krebsehuset“ skal yde 20 Rdl. som hidtil og erklærer at ville holde en Kedel paa $\frac{1}{4}$ Td. Senere erklærer Krokonen under et Eftersyn, at Brændevinstøjet er slaaet i Stykker, da det ikke maatte bruges, og da der alligevel paa Loftet findes 2 Piber af „Kaaber“, klarer hun sig ved at sige, at det var et haandfaaet Pant fra to Borgere i Sorø; der fandtes ogsaa en Kedel, men den var udtagen fra to Borgere i Sorø.

„Selvforsyning“ med den stærke Drik er nu forlængst forbi, saa nogen Forringelse af Købstæderne ved Fordærvelse af deres Handel kan ikke paa dette Omraade lægges Landet til Last, og ingen „Inkquisition“ med Fare for Liv og Lemmer behøver nu at finde Sted for at opspore ulovligt „Brændevinstøj“.

Fritz Jacobsen.

SAMFUNDETS VIRKSOMHED

i 1939

Ved det smertelige Tab, som Historisk Samfund for Sorø Amt har lidt ved Pastor *P. Severinsens* Død, har Samfundets Aarbog mistet sin mangeaarige Redaktør. Bestyrelsen har derfor maattet foretage Nyvalg til Redaktionsudvalget, og hertil er i Stedet for Pastor Severinsen blevet valgt Overlærer *J. Heltoft*, Haslev, som altsaa som Formand for Redaktionsudvalget forestaar Aarbogens Udgivelse.

Samfundets Sommerudflugt fandt Sted Søndag den 6. August og for første Gang i mange Aar var Turen henlagt til et Naboamt. Man samledes ved *Vedbygaard*, hvor Journalist *Elboth* i Gaardens smukke, gamle Park fortalte om denne gamle Ejendom, der har været ejet af Valdemar Atterdag og — efter at være gaaet ud af Kronens Eje — af en Række danske Adelsslægter, navnlig af Rudernes Familie, og nu i vor Tid ved den afdøde sjællandske Biskop Peder Madsen og hans Hustrus Testamente er gjort til en selvejende Institution som Rekreationshjem for Diakonissestiftelsen. Derfra kørtes til *Ubby Kirke*, som blev beset, og *Kalundborg*, hvor man først samledes om Kaffebordene paa Møllebakken og derpaa aflagde Besøg i Kirken, hvor Kantor *Arland*

glædede Forsamlingen med et ypperligt Foredrag om Kirkens Bygningshistorie. Paa Hjemturen førte Overgartner *Andersen* Selskabet rundt i Lerchenborg Slots-park, og man fortsatte til Reersø, hvortil man ankom under et pludseligt optrækkende heftigt Tordenvejr, der selvfølgelig fremskyndede Opbruddet noget. Cand.

Historisk Samfunds Medlemmer i Lerchenborg Have.

mag. *Gunnar Knudsen* fik dog Tid til — efter at Aftensmaden var spist i den gamle Kro — at fortælle Smaatræk om Reersø og dens Beboere.

Hele Udflugten var i høj Grad vellykket og havde samlet mange Deltagere.

Bestyrelsen havde efter Aftale med Museumsdirektør *P. Nørlund* planlagt at samle Samfundets Medlemmer til et Besøg i Nationalmuseet en Søndag i Oktober Maaned, og det havde da været Hensigten

i Forbindelse med dette Besøg, som Museumsdirektøren selv havde lovet at lede, at afholde den aarlige Generalforsamling. Paa Grund af Krigen og de dermed i Forbindelse staaende vanskelige Trafikforhold har Bestyrelsen dog foreløbig maattet udsætte denne Sammenkomst.

Foruden Tabet af Pastor Severinsen har Samfundet nu ogsaa haft den Sorg at miste Lektor *H. J. Helms*, Herlufsholm, der siden 1937 havde siddet i Samfundets Bestyrelse.

Med Vemod mindes vi i Bestyrelsen det Aar, der borttog disse to Mænd i deres fulde Arbejdskraft.

BOGANMELDELSE

Johs. C. Jessen: V. og Ø. Flakkebjærg Herreders Skolehistorie.
Blade af den danske Skoles Historie fra ca. 1690 til vore Dage.
(I Kommission ved A. S. A.s Forlag.)

Johannes C. Jessens Bog kommer 200 Aar efter, at Danmark fik sin første almindelige Skolelov. Ud fra et omfattende Arbejde i Arkiver og Biblioteker giver han en Række levende og interessante Billeder af gamle Dages Skoleforhold i Korsør Len, Landet Vest for Susaa og Øst for Skælskør Nor.

I Visitatsbøger og Tingbøger findes righoldigst Materiale om de uheldige Eksistenser, men man møder ogsaa i Jessens Bog Billeder af de gamle, fine Degne, som f. Eks. Lærer Mørch i Gimlinge, der „ikke mindes sin Skole uden i Solskin“. En Del Stof har Interesse ogsaa for andre end Lokalhistorikeren. Rasmus Sørensen og Erik Bøgh i Fuglebjærg blev paa forskellige Omraader Foregangsmænd i den Tid. Skildringen af den grundtvigske Vækelse i Høve-Flakkebjærgene har kirkehistorisk Interesse.

Bogen bør findes i Biblioteker og Skoler, først og fremmest i Flakkebjærg Herred, men ogsaa andre Steder i Landet. Den er fuld af Detailler og derfor lærerig og levende. Det kan meget anbefales alle skoleinteresserede at læse den.

J. H.

BESTYRELSEN:

Amtmand *V. Topsøe*, Sorø. Formand.

Arkitekt *M. J. Erlangsen*, Korsør.

Overlærer *J. Heltoft*, Haslev.

Cand. mag. *Gunnar Knudsen*, Stednavne-
udvalget, København.

Lærer *Fritz Jacobsen*, Slagelse.

Kasserer og Sekretær.

REPRÆSENTANTER:

Lærer *M. A. Ebbesen*, Stigsnæs.

Kunstmaler *Steen Danielsen*, Bisserup.

Musiker *Lauritz Hansen*, Ringsted.

Lærer *Bruun-Simonsen*, Vigersted.

Medlemsantallet var pr. $\frac{1}{1}$ 1939 ialt 393, hvori-
blandt 1 livsvarigt Medlem og 11 Subskribenter.

Til Bladredaktioner, Biblioteker og andre Institu-
tioner i Ind- og Udland udsendes 45 Eksemplarer af
Aarbogen.

Eksemplarer af Aarbogens senere Aargange kan
af Medlemmer købes ved Henvendelse til Kassereren.

INDHOLD AF XXVII. BIND

	Side
P. Severinsen	3
H. J. Helms	7
Ole Worm: Alsted-Stenen. Ved cand. mag. Anders Bæksted ..	10
Kongens Vildtbane. Af Lærer Fritz Jacobsen.....	26
Skælskør Skæppemaal og Døbefonten i Båstad. Af Magister Sigvard Preben Skov.....	49
Fra Jystrup Sogn. Af H. P. Christensens Optegnelser. Ved August F. Schmidt	56
Kongens Hus i Haraldsted. Ved Past. emer. Erh. Qvistgaard..	71
Smaastykker	88
Naar Bytrommen kaldte. Minder fra Borgervæbningens Dage. Hvorledes man i Ringsted narrede Vægterne. Af Musiker Lauritz Hansen.	
Krohold og Brændevinsbrænding. Af Lærer Fritz Jacobsen	
Samfundets Virksomhed i 1939. Ved Formanden.....	99
Boganmeldelse	102
Samfundets Bestyrelse og Repræsentanter.....	103
Indhold	104

